

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

สัมภาษณ์

อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์

เรื่อง

จริยธรรมในการดำเนินชีวิต

โดย

ผศ.ดร. ชมชื่น สมประเสริฐ

ร่วมกับสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕

ที่มูลนิธิศึกษา และ เผยแพร่พระพุทธศาสนา

จริยธรรมในการดำเนินชีวิต

สัมภาษณ์จริยธรรมในการดำเนินชีวิต โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชมชื่น สมประเสริฐ นักวิจัยจากวัดญาณเวศกวัน ร่วมกับสถาบันวิจัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย สัมภาษณ์อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ที่มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๕

ช. ดิฉันรู้สึกยินดีและปลื้มใจมากที่ได้มีโอกาสพบปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนา
ส. ดิฉันไม่ใช่ปราชญ์ค่ะ ทุกคำต้องเข้าใจชัดเจน มิฉะนั้น จะใช้คำคลาดเคลื่อน ปราชญ์คือใคร ปราชญ์คือ ผู้รู้ปราดเปื่องในทางหนึ่งทางใด แต่ดิฉันไม่ใช่ค่ะ ดิฉันเป็นผู้ศึกษาธรรมะ ไม่สามารถเป็นปราชญ์ของพระพุทธศาสนาได้ พระพุทธศาสนาจบที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สูงสุด ผู้ที่เข้าใจว่าตนเองเป็นปราชญ์ในพระพุทธศาสนา นั้นย่อมน่าอ่านข้อความบางตอน แต่จะเข้าใจไม่ครบถ้วนในพระไตรปิฎกที่ทรงแสดงพระธรรม ๔๕ พรรษา ไม่มีใครสักคนในยุคนี้ที่จะอ่านแม้เพียงเล่มเดียวจะเข้าใจได้หมดโดยตลอด ที่ว่าปราชญ์นั้นเป็นปราชญ์ในวิชาการอื่นพอได้ แต่ในพระพุทธศาสนาเห็นที่จะไม่มีใครเป็นปราชญ์ จะเป็นได้เพียงเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรมด้วยความเคารพยิ่ง

พระธรรม คือ สิ่งที่เราละเอียดยึดซึ่งเกินกว่าที่เราจะคิดเอง เพราะฉะนั้น เราก็จะต้องศึกษาไปจนกว่าจะถึงความเป็นพระอรหันต์ ผู้ไม่รู้มองพระธรรมในทางโลกอีกแง่หนึ่ง แต่ในทางธรรมะต้องเป็นสิ่งสูงสุด คือ ไม่มีอะไรเกินกว่านี้แล้ว และผู้ที่ทรงตรัสรู้ธรรมะทั้งปวงเหนือผู้ใดทั้งสิ้น นั่นก็คือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ช. คือเอาเป็นว่าเราบัญญัติคำไปแล้วกันนะคะ

ส. ถูกต้องค่ะ คือ ชาวโลกก็บัญญัติคำที่เข้าใจในความหมายของชาวโลก แต่ในทางธรรม ปราชญ์ไม่มี

ช. ถ้าอย่างนั้น เราก็พูดกันในมุมมองนี้แล้วกันนะคะ จะได้ไม่ละเมิดพระธรรม

ดิฉันชื่อ ชมชื่น เป็นนักวิจัย กราบเรียน นีท่านประณตเจ้าค่ะ อยู่วัดญาณเวศกวัน และ คุณจงจิต เป็นทีมเลขานุการของคณะ ต้องกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่ให้ความเมตตาเรามาสัมผัสกับเรื่องมุมมองจริยธรรม

ประเด็นแรกจะเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ในแง่ของหลักจริยธรรมในกรอบของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร? มีองค์ประกอบอะไรบ้าง?

ส. ก่อนอื่นคงต้องเข้าใจก่อนว่า จริยธรรมคืออะไร? จริย จริยา หรือ จรรยา ก็คือความประพฤติ ธรรมจริยาจึงเป็นธรรมะที่ควรประพฤติ ถ้าเราเข้าใจสิ่งที่เรากำลังพูดถึงชัดเจนก็จะไม่สับสน แม้แต่คำว่า จริยธรรมที่ใช้กันอยู่ก็คือความประพฤติปกติธรรมดาที่เป็นไปในทางคุณธรรม คุณคือความดี เป็นธรรมะฝ่ายดี ความประพฤติที่เป็นไปในทางฝ่ายดีทั้งหมด เป็นสิ่งที่ควรกระทำ

ช. ถ้าเราพูดว่าความดี คนทั่วไปอาจเข้าใจไปในคนละกิจกรรมท่านอาจารย์ลองขยายความให้เราเข้าใจง่าย ๆ

ส. คิดว่าเรื่องง่ายนี้คงไม่มี

ช. เอาอย่างที่คุณทั่วไปพอจะเข้าใจได้สักชิ้น อ้างอิงจากพระไตรปิฎกค่ะ

ส. คือ ต้องมีความเข้าใจตามลำดับขั้น ที่สำคัญคือต้องเข้าใจ บางที่เราคิดว่าเราเข้าใจแต่ความจริงไม่เข้าใจ อย่างเวลานี้มีปัญหาและทุกคนก็คิดที่จะแก้ปัญหา หลายองค์กรก็พยายามช่วยกันที่จะแก้ปัญหา แต่ยังไม่รู้ว่าปัญหาเกิดจากอะไร ก็แก้ปัญหาไม่ได้ ยิ่งไง ก็แก้ไม่ได้ อย่างที่พยายามแก้กันมาตลอด แต่ก็ยังแก้ไม่ได้และอาจจะรุนแรงขึ้นด้วย เพราะไม่รู้ว่าปัญหาที่แท้จริงเกิดจากอะไร เพราะฉะนั้นคนที่ช่วยกันแก้ปัญหาต้องมีปัญญาคือความเห็นถูกต้อง รู้ว่าปัญหาอยู่ที่ไหน? และปัญหาเกิดจากอะไร? แม้แต่เรื่องจริยธรรมคุณธรรมทั้งหลายก็ต้องเข้าใจจริงๆ เพราะฉะนั้นพอที่จะช่วยกันคิดได้ใหม่ว่าปัญหาอยู่ที่ไหน ปัญหาเกิดจากอะไร?

ช. ท่านอาจารย์ อาจจะมองเห็นภาพขึ้นมาว่าในแง่ของจริยธรรม เราเริ่มตั้งคำถามแล้วว่าอะไรคือสิ่งที่ควรจะเป็น เพราะสิ่งที่เราเรียนมายุคหนึ่งก็เป็นอีกแบบหนึ่ง อย่างเช่นเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต เราถือว่าเป็นคุณธรรม แต่ปัจจุบันสังคมเริ่มมีข้อมูลให้เราสับสนว่าไม่ซื่อสัตย์ แต่ก็เป็นคนมีหน้ามีตาในสังคม

ส. ก็คงจะเป็นเรื่องของความคิด คิดกันไปต่างๆ นานาแต่ถึงอย่างไรก็ตามถ้ายังไม่รู้จริงๆ ว่าปัญหาเกิดจากอะไร ก็แก้ไม่ได้ แต่ที่ทุกคนควรรู้จริงๆ คือ “ปัญหาเกิดจากจิต” นี่ชัดเจนที่สุด ไม่ได้เกิดจากต้นไม้ใบหญ้าอะไรทั้งสิ้น คนก็รู้คร่าวๆ เพียงว่ามีจิต แต่ไม่รู้ความละเอียดว่าขณะนี้ เวลาจิตอยู่ที่ไหน? จิตกำลังทำอะไร? และเป็นปัญหาหรือเปล่า? นี่คือ สิ่งที่โลกทั้งโลกอยู่ในพระธรรมคำสอนที่ทรงตรัสรู้ตามความเป็นจริง และตรงคือสามารถเข้าใจได้ในขณะนี้ เพราะเป็นสิ่งที่จริง แม้แต่ปัญหา ถ้าไม่มีจิต ไม่มีปัญหา จิตของแต่ละคนมีปัญหาหรือวิชา ถ้ามีปัญหาไม่มีปัญหาเลย แต่ถ้ามีความไม่รู้ นั่นแหละมีปัญหา ถ้าจะแก้จริงๆ ก็คือ แก้ที่ความเห็นถูก ความเข้าใจถูก ว่าจิตคืออะไร? จิตอยู่ที่ไหน? และปัญหาอยู่ที่จิตประเภทไหน? ละเอียดมากค่ะ

ข. เมื่อสักครู่ เรียนถามท่านอาจารย์เกี่ยวกับเรื่องความดี ท่านอาจารย์ลองขยายความในเรื่องความดี เชื่อมโยงกับจิต

ส. ถ้าไม่มีจิต จะมีความดีไหม? ถ้าไม่มีจิต ความดีจะอยู่ที่ไหน? จิตมีหลายประเภท จิตที่ประกอบด้วยสภาพธรรมที่ดีก็เป็นจิตที่ดี จิตที่ประกอบด้วยสภาพธรรมที่ไม่ดีก็เป็นจิตที่ไม่ดี ขณะนี้ กำลังมีจิตและจิตก็กำลังเกิดขึ้นทำกิจการงานของแต่ละจิต แล้วก็ดับไป แต่ก็ยังไม่รู้ความละเอียดของจิต คือ ไม่รู้การเกิดขึ้นแล้วดับไปของจิตแต่ละจิต ข้อแรกที่ถามว่าเดี๋ยวนี้จิตอยู่ที่ไหน? ถ้าไม่รู้จะรู้จักความดีได้ไหม? เพราะความดีต้องอยู่กับจิต ไม่อยู่ที่อื่น ปัญหาทั้งหลายก็เริ่มจากความไม่รู้ เมื่อค่อยๆ รู้ขึ้น ค่อยๆ เข้าใจขึ้น ปัญหา ก็จะค่อยๆ หดไป ฉะนั้น “ความดี” จึงเป็นสภาพของจิตที่ประกอบด้วยสิ่งที่ดี

ข. ถ้าอย่างนั้น องค์ประกอบที่ดีที่เกิดกับจิต ก็คือ เจตสิก ใช่ไหมคะ?

ส. ถูกต้องค่ะ แต่เจตสิกคืออะไร? ถ้าไม่เข้าใจจริงๆ ก็จะแก้ปัญหอะไรไม่ได้เลย แต่ก่อนที่จะพูดถึงเจตสิก ก็ควรเข้าใจเรื่องจิตให้ชัดเจนขึ้น จิตไม่มีรูปร่างไม่มีสีไม่มีกลิ่น เพราะสีเป็นสี กลิ่นเป็นกลิ่น รสเป็นรส ไม่ใช่จิต ฉะนั้นจิตจึงต้องต่างจากสภาพเหล่านี้ สิ่งที่มีจริงเดี๋ยวนี้ คือ สิ่งหนึ่งเป็นสภาพที่สามารถรู้ อีกสิ่งหนึ่งเป็นสภาพที่ไม่สามารถรู้อะไรได้ เช่น แข็ง ขณะนี้กำลังกระทบสัมผัสแข็ง แข็งปรากฏให้รู้ว่ามี แข็ง มีธาตุที่กำลังรู้ แข็งจึงปรากฏว่ามีจริง แข็งเป็นสภาพอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏว่ามี

แข็งเมื่อแข็งปรากฏ และขณะนั้นก็ต้องมีสภาพที่รู้แข็งด้วย เมื่อเย็นปรากฏ ก็ต้องมีสภาพรู้เย็นในขณะที่เย็นปรากฏ ถ้าไม่มีสภาพที่รู้เย็น เย็นก็ปรากฏไม่ได้ แต่เย็นไม่ใช่แข็ง ฉะนั้น สภาพรู้นั้นสามารถรู้เย็น เย็นจึงปรากฏ สามารถรู้แข็ง แข็งจึงปรากฏ สภาพรู้คือจิต ไม่มีรูปร่าง ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น แต่เมื่อใดที่ธาตุรู้เกิดขึ้นก็ต้องรู้ เช่นเดียวกันกำลังอยู่ตรงนี้ กำลังมีเห็น ก็เพราะจิตเกิดขึ้นรู้สิ่งที่กำลังปรากฏอย่างนี้ทางตา ไม่ปรากฏทางอื่น ถ้าหลับตาจะไม่เป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาอย่างนี้

จิตเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ที่ใช้คำว่าธาตุหรือธรรมะนั้นหมายถึงสิ่งที่มีจริงๆ ปฏิเสธไม่ได้ จิตมีจริง เป็นธาตุรู้ซึ่งเกิดขึ้นจึงทำให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏได้ เช่น สีลฉัพพณ รูปพรรณ สัมผัสฐาน ที่กำลังปรากฏให้เห็นทางตา ถ้าจิตไม่เกิด ไม่มีสิ่งนี้ปรากฏ แต่จิตนี้เองที่เกิดแล้วเห็น เสียงปรากฏ ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา แม้หลับตาสีเสียงก็ปรากฏได้ ถ้าไม่มีธาตุรู้เกิดขึ้นได้ยิน เสียงก็ไม่ปรากฏว่ามี เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏ ก็เพราะมีธาตุซึ่งเรารู้เคยในภาษาไทย แล้วเราก็พูดในชีวิตประจำวัน แต่ไม่เคยรู้เลยว่า นั่นคือ จิตแต่ละประเภท ซึ่งเกิดขึ้นทำกิจการงานแล้วก็ดับ

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกิด สิ่งนั้นดับ ไม่ใช่คนหนึ่งคนใด ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เป็นธรรมชาติที่มีจริง และเป็นอนัตตา ที่ใช้คำว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริง ภาษาบาลีไม่มีคำว่า สิ่งที่มีจริง ภาษาไทยคนไทยก็ใช้คำในภาษาบาลี แต่ไม่ได้เข้าใจความหมายว่า ธรรมะ คือ สิ่งที่มีจริง

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะพูดถึง เจตสิก เราต้องพูดถึง จิต ก่อน มิฉะนั้น เราก็ไม่สามารถเข้าใจ เจตสิก นี่คือ ลำดับที่เราจะไปสู่ปัญหา และ ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัน

ข. พอท่านอาจารย์เริ่ม จิตมันจับต้องไม่ได้ ถ้าสมมุติ เราจะให้เป็นปัจจุบันธรรม และ ทุกคนสัมผัสได้ จะเป็นอย่างไร?

ส. ใช้คำว่า “สัมผัส” หมายความว่าอย่างไร? ด้วยอะไร?

ช. ตอบไม่ถูก

ส. เห็นไหมว่า เราใช้คำที่เราไม่รู้จักตั้งแต่เกิดจนตายจนกว่าจะได้ฟังพระธรรม แม้แต่คำว่า สัมผัส สัมผัส คือ การกระทบที่กระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ที่มีขณะนี้ แม้การกระทบนั้นก็ยังต่างกัน นี่คือ ความละเอียดยิ่ง จะแก้ปัญหาใดๆ ทั้งหมดต้องรู้จักจิตซึ่งเป็นแหล่งที่มาของความดี ความชั่ว และ ปัญหาต่างๆ เพราะฉะนั้น กว่าเราจะไปถึงสิ่งที่เรากำลังคิด ก็ต้องไกลมาก เพราะเรายังไม่รู้จักรู้สิ่งที่เรากำลังพูดอยู่ทุกวัน คือ จิต ที่ว่ามีการสัมผัสอะไรต่ออะไร ก็ต้องทราบ ว่า ถ้าไม่มีธาตุรู้ ซึ่งเรียกว่า จิต หรือจะเรียกว่า มโน หรือ หทย เป็นต้น ก็ได้ ทั้งหมดเป็นคำที่จะทำให้อาตมามีจิตที่ กำลังมีเดี๋ยวนี้ เราเคยใช้คำที่เราไม่รู้จักรู้ ต่อไปนี้ควรรู้ว่า พระธรรมคำสอนของ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้ และ ทรงแสดงธรรม ทำให้เราเข้าใจสิ่งที่มีจริง และ รู้ว่าคำที่เราเคยใช้นั้น คิดเองทุกคำ แต่เมื่อศึกษาพระธรรม จะเข้าใจละเอียด ถูกต้อง ชัดเจน

ขณะนี้ เราพูดถึงจิต ต้องมีจิต เราจะไม่พูดถึงสิ่งที่ไม่มี เดี๋ยวนี้จิตอยู่ที่ไหน? กำลังทำอะไร? จิตมี และเป็นธาตุรู้ ถ้าไม่มีจิตอะไรๆ ก็ไม่ปรากฏ ต้นไม้ใบหญ้าไม่มีจิต คนตายไม่มีจิต คนตายไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่โกรธ ไม่อะไรทั้งนั้น เพราะไม่มีจิต ขณะนี้จิตกำลังเห็นไม่ใช่เรา จิตกำลังได้ยิน และ จิตกำลังคิดด้วย ตอนนี้เริ่มใกล้ตัว ใกล้ความจริงว่า ที่โลกปรากฏเป็นโลก เป็นทวีปต่างๆ เรื่องราวต่างๆ มากมาย เพราะจิตเกิดขึ้น ถ้าจิตไม่เกิด อะไรๆ ก็ไม่ปรากฏ

จิตเมื่อเกิดขึ้นมีหน้าที่อย่างเดียว คือ รู้สิ่งที่กำลังปรากฏนั้นว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น เสียงมีหลายเสียง แต่เสียงและจิตที่กำลังรู้เสียงนั้นดับไป เมื่อจิตอีกขณะหนึ่งเกิด เสียงก็อีกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่เสียงเก่า แสดงว่าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้น สิ่งนั้นดับไปเป็นธรรมดา ตรงกับคำที่เราคุ้นหูบ้างแล้ว เพียงแต่ว่าเรายังไม่ได้เข้าใจความจริงที่ละเอียด และเป็นธรรมะซึ่งไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร

แต่ละคำที่เราใช้ ต้องเข้าใจจริงๆ แล้วจะไม่สับสน เพราะพิสูจน์พระธรรมได้ตลอดเวลา ขณะนี้ที่เห็นเป็นจิต เป็นธาตุรู้ที่เกิดขึ้นเห็น ขณะที่เสียงปรากฏก็เป็นจิตซึ่งเป็นธาตุรู้เกิดขึ้น ไม่เห็นแต่ได้ยิน สองธาตุนี้ต่างกัน ภาษาบาลีจะมีคำที่เราชินหูคือจักขุ วิทยัญญธาตุ โสทวิญญัญญธาตุ แต่เราพูดชื่อโดยไม่เข้าใจว่าคือขณะนี้เอง ธรรมะเป็น

สิ่งซึ่งเราเรียกชื่อโดยไม่รู้จักตัวธรรมะ ซึ่งความจริงกำลังมี แต่ไม่รู้ว่าเป็นธรรมะ เป็นสิ่งที่มีจริงๆ แต่ไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใครและไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น อวิชชาไม่สามารถเข้าใจได้ว่าจิตเป็นธาตุรู้อย่างเดียว

ช. คิดเป็นอะไรคะ?

ส. ถ้าไม่มีจิต คิดได้ไหม?

ช. หมายถึง การรับรู้ตรงนั้นค่ะ

ส. จิตเป็นธาตุที่เกิดขึ้นรู้เท่านั้น จิตรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ เมื่อมีธาตุรู้ก็ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ ภาษาบาลีใช้คำที่หมายถึงสิ่งที่ถูกจิตรู้ว่า อารัมมณะหรืออาลัมพะนะ ซึ่งในภาษาไทยเราใช้คำว่า อารมณ์ ในความหมายที่ไม่ใช่ความหมายในภาษาบาลี เช่น “วันนี้อารมณ์ดี” แต่อารมณ์ดี คือ เห็นสิ่งที่ดีใช่ไหม? สิ่งที่ถูกเห็น หรืออารมณ์ เป็นสิ่งที่ดี ได้ยินเสียงดีๆ ไม่ใช่เสียงนินทาว่าร้าย ไม่ใช่เสียงหยาบกระดังงะ ขณะที่จิตรู้สิ่งที่ดี อารมณ์ที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่จิตรู้

เสียงเป็นอารมณ์ของจิตขณะที่ได้ยินเสียง สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาขณะนี้ เป็นอารมณ์ของจิตที่กำลังเห็น ถ้าขณะนี้กลิ่นปรากฏ กลิ่นเป็นอารมณ์ของจิตที่รู้เฉพาะกลิ่นนั้น จิตมีหน้าที่อย่างเดียว คือ รู้ชัดแจ้งสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งไม่ว่าจะหลากหลายอย่างไร จิตก็เป็นสภาพที่กำลังรู้แจ้ง แกรู้แจ้ง เช่นขณะนี้ได้กลิ่นก็รู้เฉพาะกลิ่นนั้น รู้รสเฉพาะรสนั้น ได้ยินเสียงเฉพาะเสียงนั้น อย่างเสียงเดี๋ยวนี้กำลังปรากฏกับจิต เสียงเป็นอารมณ์ของจิตได้ยิน เพราะจิตเกิดขึ้นเป็นสภาพรู้และสิ่งที่ถูกรู้นั้นเป็นอารมณ์ ไม่ว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเกิดขึ้นเองลำพังไม่ได้ แต่ทุกสิ่งที่เกิดต้องมีธรรมะที่อาศัยกันเกิดขึ้น ดังนั้นขณะที่จิตเกิดต้องมีนามธาตุที่เกิดพร้อมกันอาศัยกันเกิดขึ้น นามธรรมนั้นไม่ใช่จิต เป็นธรรมะอีกอย่างหนึ่งที่เกิดกับจิต เป็นธาตุรู้ที่เกิดกับจิต แต่ไม่ใช่รู้แจ้งในอารมณ์อย่างจิต

นามธาตุที่เกิดกับจิต คือ เจตสิก ซึ่งแต่ละเจตสิกมีลักษณะเฉพาะแต่ละอย่าง เจตสิกมีมากมาย ภาษาบาลีต้องออกเสียงว่า เจ-ตะ-ติ-กะ จะมีแต่จิตเกิดขึ้นตามลำพังอย่างเดียวไม่ได้ ขณะใดมีจิตขณะนั้นต้องมีเจตสิก เจตสิกเป็นธาตุรู้ เป็นนามธรรมที่ต้องเกิดกับจิต เกิดกับรูปไม่ได้ จิตที่เกิดขึ้นหนึ่งขณะ จะมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยอย่าง

น้อยที่สุด ๗ ประเภท เป็นเจตสิกแต่ละหนึ่งๆ เช่น ที่ใช้คำว่า สัมผัส ในตอนแรกนั้น หมายถึงผัสสะเจตสิก สภาพเจตสิกที่กระทบอารมณ์ ชาติรู้ที่เกิดกับจิตเป็นเจตสิก ทั้งหมด จิตจะเกิดโดยไม่มีเจตสิกไม่ได้ เจตสิกจะเกิดโดยไม่มีจิตก็ไม่ได้ ธรรมะที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นเป็นสังขารธรรม คงเคยได้ยินคำว่า สังขาร แต่มีความหมายหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใดๆ ที่เกิดทั้งหมดเป็น สังขารธรรม

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดแล้วดับทันทีเร็วมากและหลากหลายมาก เสียเมื่อสักครู่มีปัจจัยที่ทำให้เกิด ก็หายไปแล้วและไม่กลับมาอีกเลย จิตที่ได้ยินเสียงก็ดับ สิ่งใดที่เกิดขึ้นแล้วดับไปเป็นสังขารธรรม

ความไม่เที่ยงนี้เป็นทุกข์ไหม? เป็นทุกข์ในลักษณะใด?

ช. ก็เพราะความที่ไม่คงที่

ส. ไม่คงที่ คือ ไม่เที่ยง อนิจจัง ก็คือ ไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ นั้นเป็นอนัตตาเราใช้คำว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ทุกข์ในที่นี้หมายความว่าอย่างไร? ได้ยินจนคุ้นหู แต่ทุกข์ใดๆ ก็ตามเป็นสิ่งที่ไม่น่ายินดี ไม่มีใครต้องการ ไม่มีใครอยากเป็นทุกข์ ฉะนั้นลักษณะที่ไม่เที่ยง จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ จึงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ทุกข์เฉพาะเวลาที่เจ็บเหลือเกิน แต่สิ่งใดๆ ก็ตามที่ปรากฏเพียงชั่วคราแล้วหายไป ดับไป ไม่กลับมาอีก หนึ่งขณะของสิ่งที่เกิดขึ้นมี หนึ่งขณะในชีวิต และหนึ่งขณะในสังสารวัฏฏ์ จะไม่กลับมาอีกเลย เพราะฉะนั้นไม่ควรยินดีในสิ่งที่หมดไม่เหลือเลย จึงจะเข้าใจความหมายของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ตอนนี้ก็มีจิต เจตสิก และความดี ความชั่ว ความเข้าใจก็ค่อยเข้าใจขึ้นอีกว่า เมื่อก่อนเฉพาะจิตเท่านั้นไม่ดี ไม่ชั่ว เมื่อไม่กล่าวถึงเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย จิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ จิตเป็นสภาพที่ผ่องใส เพราะตัวจิตเองไม่ดี ไม่ชั่ว แต่ดีหรือชั่ว ก็เพราะเมื่อเจตสิกฝ่ายดีเกิดขึ้นพร้อมกับจิตใด จิตนั้นก็ดี ถ้าเจตสิกฝ่ายไม่ดีเกิดขึ้นพร้อมกับจิตใด จิตนั้นก็ไม่ได้ ตามความเป็นจริงแท้ๆ นั้น ไม่มีคน สัตว์ นก ปลา ฯลฯ มีแต่ธรรมะเพราะถ้าไม่มีธรรมะเกิดขึ้นอะไรๆ ก็ไม่มี ทุกอย่างในโลก ไม่ว่าโลกใดๆ เป็นธรรมะที่เกิดขึ้นแต่ละหนึ่งๆ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเลย ไม่กลับมาอีก จึงไม่

เป็นใคร เมื่อเข้าใจอย่างนี้ก็จะเข้าใจธรรมะ และก็จะแก้ปัญหาด้วยความเมตตา ด้วยความเป็นมิตรที่หวังดี ด้วยความไม่ประทุษร้ายเบียดเบียน

ช. เริ่มต้นด้วยเข้าใจธรรมะ และ เข้าใจ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ส. แน่นอนล่ะ ไม่อย่างนั้นเราจะแก้ปัญหาก็ที่เราไม่รู้ได้อย่างไร?

ช. เมื่อเห็นว่าไม่ใช่ตัวเรา แล้วอย่างไรต่อคะ ปัญหาก็คือ เราไปยึด

ส. เข้าใจแค่นี้ไม่พอ นี่เพียงแค่ฟัง ยังไม่รู้จริงๆ พระธรรมที่ทรงแสดงมี ๓ ขั้น ขั้นปริยัติ ขั้นปฏิบัติ ขั้นปฏิเวธ ได้ยินคำว่า ปริยัติบ่อยๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม คำว่า ปฏิบัติ นั้นได้ยินบ่อย คือ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธหรือปฏิเวธ ถ้าเราพูดกับชาวพุทธชาติอื่น ภาษาอื่น เขาจะไม่เข้าใจ เพราะเราใช้ภาษาบาลีแบบภาษาไทย จะไม่ออกเสียงสุดท้าย แต่ที่จริงต้องออกเสียงสากลทั่วไป คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

ปฏิบัติ นั้นเราพูดกันชินหว่า ปฏิบัติ แต่ความหมายไม่เหมือนอย่างที่เราเข้าใจเลย เรียนอะไรก็ตามที่ไม่ใช่พระพุทธพจน์ ไม่ใช่ปริยัติ พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี ๓ ขั้นคือ

ขั้นปริยัติ คือ การรอบรู้ในพระพุทธพจน์

ขั้นปฏิบัติ คือ การถึงเฉพาะลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏด้วยสติและปัญญา

ขั้นปฏิเวธ คือ การรู้แจ้ง ทางตลอดลักษณะของสภาพธรรม

ช. ฟังแล้วเกิดวิจิกิจฉาว่าจะไปถึงเรื่องของความดีอย่างไร?

ส. นั่นสิคะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรม ๔๕ พรรษาและวันละหลายครั้ง แล้วเราฟังกันที่ กี่วัน กี่เดือน กี่ปี รู้ปริยัติหรือยัง กำลังศึกษาเข้าใจพระธรรมซึ่งเป็นพุทธพจน์เมื่อใด เมื่อนั้นคือปริยัติ แต่เพียงแค่ฟังยังไม่ได้เข้าใจโดยถ้วนทั่ว ก็ยังไม่เป็นความรอบรู้ที่ใช้คำว่า สัจจญาณ ซึ่งเป็นปัญญาที่เข้าใจพระธรรมอย่างมั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลง

ช. ฟังท่านอาจารย์แล้วคงต้องกลับไปเรียนพระไตรปิฎก

ส. แต่ไม่ใช่แค่ชื่อค่ะ ต้องเข้าใจทุกคำด้วย ส่วนใหญ่เราจะฟังข้าม ๆ และเฟินมาก เพราะเวลาอ่านเหมือนเข้าใจวัชรธรรมะ แต่ความจริงนั้นเป็นแต่เพียงได้ยินชื่อของธรรมะ แต่ยังไม่รู้จักวัชรธรรมะจริงๆ เลย

ที่ไปโปแลนด์คราวนั้น ก็เพราะมีคุณลูกัส เป็นผู้ศึกษาธรรมะด้วยตัวเอง และเขาก็ติดต่อกับพวก Dhamma Study Group (DSG) จากอินเทอร์เน็ต เขาเรียนพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์มา ๔ ปี เขาพูดได้คล่องเปรี๊ยะและเร็วด้วย ไม่ว่าจะเป็นอารัมมณูปนิสสยปัจฉัย ปกตูปนิสสยปัจฉัย เมื่อถามเขาว่ากรรมใดๆ ที่จะให้ผล ไม่ว่าจะเป็นกรรมดี หรือ กรรมชั่วนั้น ต้องอาศัยปัจฉัยอะไรก็เอากลูให้กรรมนั้นให้ผลได้โดยฐานะอะไรบ้าง เขาศึกษามากเลย เวลารับประทานอาหาร เห็นอะไรที่เขาชอบ เขาก็บอกว่านี่เป็นอารัมมณูปนิสสยปัจฉัย เพราะว่าเป็นอารมณ์ที่เขาเสพบ่อยๆ จนเป็นนิสัยที่จะชอบสิ่งนั้น ดิฉันก็บอกเขาทันที คือ การสนทนาธรรมนั้นเมื่อไรก็ได้ โดยเฉพาะคนที่เคยฟังมาบ้างแล้วและเข้าใจแล้ว ดิฉันบอกเขาทันทีว่าคุณกำลังเรียกสิ่งที่อยู่ไกลมากๆ และคุณก็ไม่ได้รู้ด้วยว่าคืออะไร ไม่เห็นเลยแต่เรียกชื่อทุกชื่อ จนไม่รู้ว่ามีสิ่งที่อยู่ไกลมากที่คุณเรียกก็คือ สิ่งที่กำลังมีอยู่เดี๋ยวนี้ ตรงนี้ เขาจึงรู้ว่าปริยัติ ไม่ใช่ปฏิบัติ เพราะเป็นเพียงความเข้าใจจากการไตร่ตรอง การศึกษาภาษาและอรรถนั้นเข้าใจได้ แต่ไม่รู้ว่ามีขณะนี้ เป็นธรรมะ

ทุกอย่างที่ทรงแสดงไว้ ๔๕ พรรษา ในพระไตรปิฎก ทุกคำอยู่ตรงนี้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นจักขุวิญญาณ ซึ่งภาษาไทยธรรมดาที่มองเห็น และสิ่งที่กำลังปรากฏก็ไม่ต้องเรียกชื่อ เพราะปรากฏแล้ว เช่น รสหวานกำลังปรากฏชัดเจนกับจิตที่กำลังลิ้มรส ถ้าไม่มีจิตลิ้มรส หวานก็ปรากฏไม่ได้ รสหวานมีหลายอย่าง หวานมาก หวานน้อย ไม่สามารถพรรณนาได้เท่ากับจิตที่กำลังลิ้มรส เพราะฉะนั้นสิ่งที่ เป็นชื่อที่เรียกกันนั้นอยู่ไกลจากขณะนี้ เพราะไม่รู้ว่าที่เคยเรียกชื่อมาแล้วทั้งหมดนั้น คือ เดี่ยวนี้ ขณะนี้อยู่ใกล้ที่สุด โดยไม่ต้องเรียกชื่อ แต่ที่ต้องอาศัยชื่อ เพื่อให้เข้าใจว่า ธรรมะแต่ละหนึ่งซึ่ง หลากหลายมากนั้น ถ้าไม่มีชื่อที่แสดงความเป็นธรรมะแต่ละหนึ่งๆ แล้วจะเข้าใจได้อย่างไร

นี่คือ ปัญหา เพราะไม่เข้าใจความจริงที่กำลังมีอยู่ขณะนี้ ปัญหาก็แก้ได้จริงก็ต่อเมื่อเข้าใจ เมื่อไม่เข้าใจก็ต้องเป็นปัญหา เพราะฉะนั้น ปัญหาทั้งหลายจะแก้ไม่ได้เมื่อยังไม่เข้าใจความจริงของสิ่งที่มีจริง แต่ละองค์กร แต่ละกลุ่มก็พยายามกัน แต่ไม่สำเร็จเพราะไม่ใช่ปัญญา แต่เป็นอวิชาความไม่รู้

ปัญหาอยู่ที่ไหน และปัญหาทุกปัญหาคืออะไร? กุศลธรรม ซึ่งเป็นธรรมะฝ่ายดี ไม่มีปัญหา อกุศลธรรมเท่านั้นที่เป็นปัญหา

ช. เพราะอะไรจิตเราจึงชอบคบหากับอกุศล?

ส. ถ้าไม่มีปัจจัยอะไรๆ ก็เกิดไม่ได้ ปัจจัยคือสิ่งที่อาศัยสนับสนุนเกื้อกูลให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น หรือ ดำรงอยู่ชั่วขณะ เช่น ถ้าไม่มีเจตสิก จิตเกิดไม่ได้ และถ้าไม่มีจิตเจตสิกก็เกิดไม่ได้ ถ้าไม่มีอวิชาความไม่รู้ ความคิดว่ามีเราหรือมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยงยั่งยืน จะมีได้ไหม? ทุกสิ่งที่ปรากฏว่ากำลังมีอยู่นั้น มีปัจจัยทำให้เกิดขึ้น แล้วก็ดับไปชั่วคราว เร็วที่สุด หายไปแล้วไม่กลับมาอีก อย่างขณะเมื่อสักครู่นี้ก็ไม่ใช่เดี๋ยวนี้ หรือถ้าจะให้เห็นชัด เมื่อก่อนก็ไม่ใช่วันนี้ อาหารอร่อยแต่ละมื้อ แต่ละคำ หอมดีไปแล้ว และวันนี้ก็จะเป็นเมื่อวานนี้ของพรุ่งนี้ แล้วก็ไม่ใช่เหลือ เหมือนกับเมื่อวานนี้ก็ไม่มีอะไรเหลือเลย ขณะนี้ก็ไม่เหลือสักขณะเดียว แต่มีขณะที่เกิดสลับต่อปิดบัง ทำให้เหมือนกับว่ายังมีอยู่

ช. ท่านอาจารย์ กำลังบอกว่าอวิชา ทำให้จิตเราไปคบหากับอกุศล

ส. อกุศลทั้งหลายมีไม่ได้ ถ้าไม่มีอวิชา ความไม่รู้

ช. เพราะอะไรจิตเราจึงไม่เลือกที่จะคบกับอวิชา?

ส. ธรรมะทั้งหลายเป็นอนัตตา หรือเป็นอัตตา จิตไม่ใช่อัตตาที่จะเลือก ธรรมะทั้งหมดเป็นอนัตตา ไม่ใช่เราจะบังคับอะไรได้ ทุกคนอยากเป็นคนดี แต่ไม่ดีเพราะไม่มีปัจจัยที่ทำให้ธาตุดีเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ก็ต้องเป็นธาตุไม่รู้ นั่นแหละที่ทำให้สิ่งที่ไม่ดีเกิดขึ้น เช่น เพราะไม่รู้ จึงคิดว่ามีเรา มีเขา มีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนเที่ยง ยั่งยืน ไม่เกิดดับเลย

ช. ถ้าอย่างนั้น เราไม่พูดเรื่องไม่ดี เพราะมันเยอะเหลือเกิน

ส. ก็ต้องรู้ว่าไม่ใช่เรา ไม่อย่างนั้นก็เป็นเราที่ไม่อยากไม่ดี มีข้อความที่ทรงแสดงไว้ว่า “ความคิดทั้งหมดไม่บริสุทธิ์ เมื่อไม่มีปัญญา” ถ้าไม่มีปัญญา แม้จะดีสักเท่าไร ความคิดนั้นก็ไม่บริสุทธิ์ เพราะเป็นเรา เพราะมีการยึดถือเมื่อไม่รู้ความจริง

ข. เราเลือกไม่ได้ แล้วจะทำอย่างไร?

ส. ต้องเป็นปัญญาที่เข้าใจ ความเข้าใจจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง เพราะปัญญาสามารถเห็นว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว

ข. ถ้ามองว่าเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา ก็ต้องเป็นสัมมาทิฐิ

ส. เราเรียก สัมมาทิฐิ แล้ว สัมมาทิฐิ คืออะไร? ต่อไปนี้เราจะไม่พูดคำที่เราไม่รู้จัก แต่เราจะเข้าใจคำที่เราเคยพูดให้ถูกต้องขึ้น

สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมะนั้นๆ เช่น โลภะเป็นโลภะ โทสะเป็นโทสะ เปลี่ยนไม่ได้ มีปัจจัยเกิดแล้วดับ ไม่ใช่ใคร จนกว่าจะอาจหาญว่าสิ่งที่เข้าใจความจริงว่า ไม่มีใครเลยนอกจากธรรมะ ไม่มีอะไรสักอย่าง นอกจากธรรมะที่เป็น นามธรรม ชาติรู้ กับ รูปธรรมที่มีจริง แต่ไม่รู้อะไรเลย เช่น แข็ง กลิ่น เป็นรูปธรรม เพราะมีจริงเกิดขึ้นแต่ไม่รู้ ส่วนเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส คิดนึก สุนัข บ้าง ทุกข์บ้าง เฉยๆ บ้าง เห็นบ้าง ชอบบ้างไม่ชอบบ้าง ทั้งหมดเป็นนามธรรม ความสงสัยก็เป็นนามธรรม เป็นอกุศล เรียกว่า วิจิกิจฉา เพราะเหตุนี้จึงต้องมี ปรีชาดี ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ ไม่ใช่เพียงฟังเข้าใจ แต่ต้องรู้ว่าสิ่งที่กำลังมีเดี๋ยวนี้มัน จะรู้ความจริงของสิ่งนั้นได้อย่างไร การเข้าใจถูก และ ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงของสิ่งที่มีจริงนี้ คือ สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นปัญญา ปัญญามีหลายชื่อ สัมมาทิฐิเป็นอีกชื่อหนึ่งของปัญญา

การจะแก้ปัญหามากมายในชีวิตประจำวันได้ ก็เมื่อเข้าใจธรรมะขึ้น แต่ไม่รวดเร็วอย่างที่คิด การเข้าใจความจริงไม่เพียงแค่ว่า ฟัง ฟังๆ ที่เราบอกว่า ชาติรู้ขณะนี้ กำลังเห็น เห็นเกิดขึ้นแล้วดับ ก็แค่คิด แค่ว่า แค่ว่า แต่ขณะที่สามารถประจักษ์ความจริงของสภาพธรรมขณะนั้นได้ ก็เป็นปฏิเวธ คือ การรู้แจ้งสภาพธรรมตรงตามที่ได้ฟัง ขณะนี้กำลังฟังเข้าใจว่าธรรมะเป็นจริงอย่างนี้ ปฏิเวธก็ต้องรู้ความจริงอย่างนี้ ผิดจากนี้ไม่ได้ และปฏิบัติ จะเกิดไม่ได้ถ้าไม่มีปรีชาดี ทุกคำในพระไตรปิฎก เป็นความจริงที่สอดคล้องกันทั้งหมด ไม่คัดค้านกัน แม้แต่ปรีชาดี ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ

ถ้าไม่มีปรีชาปฏิบัติ ก็ไม่มี เพราะ ปฏิ แปลว่า เฉพาะ ปัตติ แปลว่า ถึง พุค ถึงเชิงใหม่ ยังไม่ได้ไปถึงเชิงใหม่เลย พุคถึงจิตยังไม่ถึงการรู้ความจริงที่เป็นจิตที่กำลังเห็น อวิชชา หรือ ความเป็นตัวตน จะไปถึงธรรมะไม่ได้ ต้องเป็นปัญญา ความเห็นถูกต้องที่มั่นคง เพราะฉะนั้น ถึงธรรมะ คือ ถึงสิ่งที่กำลังมีจริงๆ เดียวนี้ด้วยความเข้าใจขั้นประจักษ์แจ้ง ซึ่งไม่ใช่ขณะนี้แน่นอน เพราะสิ่งที่ผ่านไปแล้วก็หมดแล้ว สิ่งที่ยังไม่มาถึงก็ยังไม่ปรากฏว่าเป็นอะไร แต่สิ่งที่กำลังมีขณะนี้ ถึงความเข้าใจถูกต้องในลักษณะของสิ่งนั้นด้วยปัญญาอีกระดับหนึ่งที่กำลังเริ่มเข้าใจลักษณะที่เป็นจริงของธรรมะแต่ละอย่าง จึงจะถึงปฏิเวธ การรู้ชัด รู้แจ้งอริยสัจธรรม

ช. ความยากอยู่ที่ว่า เราจะสร้างสิ่งนี้ได้อย่างไร?

ส. ก็ “เรา” คือ ยึดถือสิ่งที่มีจริงที่เกิดขึ้นแล้ว ดับไปแล้วแล้วยังมีอยู่ ยังเป็นเรา ความเข้าใจว่าธรรมะเป็นอนัตตา หายไปอีกแล้ว ถูก หรือ ผิด ที่ว่าเราจะสร้างจะทำ ทำเห็นได้ไหม? ทำอะไรก็ได้ไหม? สติอยู่ที่ไหน? สติรู้อะไร?

ช. รู้สิ่งที่เราจะรับรู้

ส. นั้นยังไม่เข้าใจคำว่าสติ สติเป็นธรรมะฝ่ายดี เกิดเมื่อไรเป็นกุศลเมื่อนั้น เราเข้าใจคำในภาษาของเราผิด ไม่ตรงกับความเป็นจริง ถ้าปัญหาเกิดขึ้น ปัญญาเท่านั้นที่ทำหน้าที่รู้ถูกจะไม่ไปทางผิดเลย ไม่ใช่เรา อวิชชาไม่ทำให้เลิกเข้าใจว่าเป็นเรา เพราะยังไม่รู้ความจริงว่าที่เคยเป็นเรานั้นคืออะไร? กำลังเห็นขณะนี้ไม่ใช่เรา แต่เป็นธาตุที่เกิดขึ้นโดยอาศัยตา คือ จักขุปสาทรูป ขยายความละเอียดขึ้นเพื่อให้เห็นความเป็นธรรมะซึ่งเป็นอนัตตา

พระธรรมวินัย ทั้ง ๓ ปิฎก เป็นความจริงที่ได้ทรงแสดงจากการทรงตรัสรู้ เราแค่ฟังนิดหน่อย ฟังไม่นาน แล้วก็มีตัวตนไปทำ ก็ไม่เข้าใจสิ่งที่เราฟังมาแล้วว่าเป็นอนัตตา เพราะเป็นธรรมะซึ่งอาศัยปัจจัยจึงเกิดขึ้นได้ ใครจะทำให้เกิดขึ้นก็ทำไม่ได้

ช. แล้วตอนนี้เราก็คือ “เรา” อีกไม่ได้เพราะเป็นตัวตน?

ส. ไม่ใช่ใช้คำว่า “เรา” ไม่ได้ เรียกว่าเราเพื่อให้รู้ว่าไม่ใช่คนอื่น ที่เข้าใจว่าเราหรือคนอื่นนั้น ความจริงเป็นธรรมะทั้งหมด อย่างใช้คำว่าขั้น ๕ ก็ต้องมีชื่อให้รู้ว่าขั้น ๕ ไหน? ชื่อจำเป็นต้องมี แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ใช้คำว่าตถาคต เพื่อให้รู้ว่า

หมายถึงพระองค์ ไม่ใช่ท่านพระสารีบุตร เพราะไม่ใช่ธาตุอันเดียวกัน จึงจำเป็นต้องใช้ชื่อเพื่อให้รู้ความต่างของแต่ละธรรมะ แต่ละธาตุ

ช. ที่นี้ก็มาถึงตัวสมมุติตัวนี้ เรากลับไปที่ความเห็นณูก

ส. ความเห็นณูกนั้น เห็นอะไรณูก ความเห็นณูกอยู่ดีๆ เกิดขึ้นเองได้ไหม? ความเห็นณูกจะเกิดมีได้จากปัจจัยอะไร?

ช. ถ้าตอบตามทฤษฎี ก็กัลยาณมิตรกับปรโตโฆষะ

ส. กัลยาณมิตร คือ ใคร? เรามีแต่คำทั้งนั้น แต่ละคำเป็นที่เราไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ กัลยาณมิตร คือ มิตรที่ดี แล้วมิตรที่ดีเป็นเป็นอย่างไร?

ช. ก็ต้องชักชวนให้เราได้ศึกษาพระธรรมให้เข้าใจธรรมะ

ส. เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรที่ประเสริฐยิ่ง ไม่มีใครเทียบได้ เพราะทรงแสดงพระธรรมให้แต่ละคนเข้าใจ เรามีมิตรเยอะมาก แต่มีกัลยาณมิตรบ้างไหม? รู้จักพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแค่ไหน? ทุกคำถามมีคำตอบและ เป็นคำตอบที่พิสูจน์ได้ชัดเจน แต่ต้องไตร่ตรอง จนกระทั่งเป็นปัญญาของตนเองแต่ละคน

ช. ตอนนี้อยู่ที่เราต้องการรู้คำตอบ เราอาจจะไม่ได้รู้ลึกซึ้งในเรื่องธรรมะ แต่เรากำลังพยายามคิดว่า พระพุทธองค์ท่านจะอธิบายสิ่งเหล่านี้อย่างไร เพื่อเราจะได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติ

ส. ให้ทุกคนมาอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเป็นปกติ เราทำได้ไหม?

ช. ทำไม่ได้มากกว่าเพราะเป็นแต่ละคน

ส. แต่ละคนก็เป็นจิตแต่ละหนึ่ง เมื่อไม่มีปัญญา ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ก็เกิดปัญหา ทางแก้มีทางเดียว คือ เมื่อเกิดปัญหารู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด จึงจะแก้ปัญหาก็ได้

ช. พอจับประเด็นได้ว่า ในส่วนของปริยัติ เราต้องรู้ต้องเข้าใจ

ส. ต้องเข้าใจจึงจะเป็นปริยัติ จะเรียนบาลี หรือเรียนอะไรๆ ทางโลกเก่งกาจอย่างไร ก็ไม่ใช่ปริยัติ ต้องเป็นการศึกษาพระพุทธพจน์ พระไตรปิฎกให้เข้าใจจนรอบรู้ จึงจะเป็นปริยัติ

ช. ในทางโลกเราพอเห็นภาพว่า เราต้องศึกษาปริยัติ ในกรณีศึกษาที่เราจะมาเพื่อทำปฏิบัติ เราควรเริ่มต้นอย่างไร จึงจะสื่อสารกับคนอื่น และ พุคภาษเดียวกัน

ส. เราไม่ได้เข้าใจปรีชาที่เราศึกษา จึงไม่รู้ว่าปฏิบัติ เกิดจากความเข้าใจปรีชาอย่างมั่นคง เป็นผู้รอบรู้ในปรีชา จึงจะเป็นปัจจัยให้ปฏิบัติเกิดได้ ถ้ายังขาดความรอบรู้ในปรีชา แล้วจะไปชวนใครๆ มาปฏิบัติ ก็ผิด

ช. จึงต้องมาเรียนถามท่านอาจารย์ ค่ะ

ส. ต้องเข้าใจปรีชาก่อนอย่างมั่นคง ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา คำใดจริงต้องจริงตลอด ไม่ใช่จริงวันนี้แล้วพรุ่งนี้ไม่จริง เวลาศึกษาก็รู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนัตตาอะไรจะเกิดก็ต้องเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย

ถ้าไม่มีปรีชา ไม่ใช่เป็นผู้ที่รอบรู้จริงๆ อย่างมั่นคงที่เป็น สัจญาณ ปฏิบัติก็เกิดไม่ได้ เพราะปฏิบัติ คือ การรู้เฉพาะลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจมั่นคงจริงๆ ไม่เบือนหน้าไปจากสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะสิ่งอื่นยังไม่มีและสิ่งที่หมดแล้วก็ไม่สามารถรู้ได้ ด้วยเหตุนี้จากความรอบรู้ปรีชา ก็ทำให้ไม่ไปนึกถึงเรื่องอื่น วิตกกังวลซึ่งเป็นที่ของโลกก็ไม่ก้าวไปสู่อารมณ์อื่น แต่เริ่มรู้และเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ตามที่ได้ฟังแล้วเข้าใจและค่อยๆ เข้าใจขึ้น ซึ่งก็ต้องอาศัยขันติบารมี เป็นตะบะอย่างยิ่งในการที่จะเผาคความที่เคยเป็นอกุศลมากๆ จนค่อยๆ รู้ว่าสิ่งที่มีประโยชน์ที่สุด คือ ขณะที่กำลังได้ฟังและเข้าใจสิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะสามารถเข้าใจในลักษณะนั้น จนถึงปฏิเวธ ทางตลอด ประจักษ์แจ้งว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ความจริงของสิ่งที่กำลังมีในขณะนี้

ช. ถ้าเราพูดอย่างที่ท่านอาจารย์บอก เราคงต้องศึกษากันจนตลอดชีวิต แต่ตอนนี้อยากให้ท่านอาจารย์วิเคราะห์ให้เห็นในองค์ธรรมของพระพุทธองค์ ถ้ามาใช้ในชีวิตประจำวันในเรื่องของทรัพย์ เราจะอธิบายอย่างไร?

ส. นี่คือการไม่เข้าใจในความเป็นอนัตตา จึงมีตัวตนที่จะเลือกธรรมะบางส่วน และคิดว่าจะปฏิบัติ แต่ความจริงไม่มีใครทำอะไรได้เลย เพราะสิ่งนั้นเกิดแล้ว ดับแล้ว

ช. ฟังแล้วก็ต้องเริ่มที่เราแต่ละคน แต่ว่าแต่ละคนจะเกิดปัญญาเองไม่ได้ เราจะทำอย่างไรให้เขารู้ และมีปัญญา

ส. นี่คือการไม่เข้าใจความเป็นอนัตตา อัตตาเริ่มกลับมาอีกแล้ว เร็วมาก

ช. ก็เพราะเราเป็นมนุษย์

ส. เป็นมนุษย์ที่มีความไม่รู้ แต่ก็เริ่มรู้ เริ่มเข้าใจความจริงได้เมื่อได้ฟังคำจริงจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ช. ฟังธรรมะของพระพุทธองค์ แต่ความที่เราปัญญาไม่ถึง ถ้าเราเอาเรื่องทรัพย์มาวิเคราะห์ เราจะบอกได้ว่า ตัวเรารู้จริง หรือ ไม่จริง ได้ไหมคะ?

ส. ไม่ได้ค่ะ เพราะเราวิเคราะห์ด้วย อวิชชา

ช. ถ้าเราเอาปัญญาเป็นตัวนำ เราควรจะรับรู้ได้อย่างไรคะ?

ส. เดียวก่อนค่ะ ตอนนี้เรารู้จักพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือยัง หรือรู้จักมานานแล้ว

ช. รู้แต่ชื่อค่ะ

ส. เมื่อยังไม่เข้าใจพระธรรม ก็ยังไม่รู้จักพระองค์เลย เพียงได้ยินคำว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เลืกคิดได้แล้วว่าเราพอจะมีความสามารถที่จะแก้ปัญหา หรือ ไตร่ตรองหรือทำอะไร ได้เพราะด้วยความไม่รู้ของเราเองกระนั้นหรือ คนที่ยังไม่รู้จักพระพุทธานั้น พอเริ่มรู้จักก็รู้ว่าไกลแสนไกลในพระปัญญาที่ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระมหากรุณาแสดงธรรมะให้ชาวโลกได้เข้าใจ เราคิดเองไม่ได้สักอย่าง เราจะแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้ มีแต่จะเพิ่มปัญหา

เมื่อเริ่มรู้จักพระองค์ จึงรู้ว่าจะพ้นปัญหาได้เพราะเข้าใจพระธรรม เพราะฉะนั้นหนทางเดียว คือ ต้องเข้าใจธรรมะ เพราะไม่ได้มีชาตินี้เพียงชาติเดียว เมื่อเกิดมาก็คิดถึงแต่ชาตินี้ การที่มีพฤติกรรม และ ความไม่สงบ ความปั่นป่วนในใจของแต่ละคน จนกระทั่งรวมเป็นส่วนรวม คือ ประเทศชาติ เพราะไม่เข้าใจความจริงด้วยอวิชชา ซึ่งก็ไม่ใช่เพียงชาตินี้ชาติเดียว มีเห็นคนที่ตายจากไปโดยไม่คาดคิด ซึ่งก่อนจะจากโลกนี้ไป เขาก็คิดด้วยความโลภว่าเขาจะเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ถ้ามัวความตายจะมาเมื่อไรก็ได้ แต่ถ้าเป็นผู้ไม่ประมาท ชาตินี้สั้นมาก และ ไม่รู้ด้วยว่าจะสั้นแค่ไหน ชาติหน้าจะเป็นอย่างไร ถ้าไม่สะสมความเห็นถูก ความเป็นผู้ตรง และ บารมีทั้ง ๑๐ เราก็จะไม่พ้นจากปัญหาทั้งหลายซึ่งเกิดจากอวิชชา และ โลภะ ก็ต้องเป็นทาสของอวิชชาและโลภะ ไปอย่างนี้ โลกก็จะไม่มีความสุข เพราะมีความโกรธบ้าง มีความไม่อภัยบ้าง ห่วงนั้น

ห้วงนี้สารพัด โดยไม่รู้ว่าที่ห้วงนี้ ชาติหน้าจะเป็นใคร จะห้วงอย่างนี้หรือ เพราะทุกอย่างก็หมดไปแล้วไม่เหลือเลย

นี่คือ ความห่างไกลของผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาพระธรรมกับพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งอำนวยการความสุขและทรงพระมหากรุณาทรงแสดงพระธรรมให้เห็นโทษแม้อกุศลเพียงเล็กน้อยก็ไม่ควรประมาท เมื่อเข้าใจพระธรรมก็จะรู้ว่า ไม่มีอะไรที่มีค่าและสามารถแก้ความไม่เป็นสุขสงบของโลกได้ นอกจากปัญญาที่เริ่มเข้าใจพระธรรม

เราพูดกันว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ถูกต้องที่สุด ดีที่สุด แก้ปัญหาได้ทุกปัญหา บอกคนอื่นว่าพระพุทธศาสนาดี แต่ตัวเองไม่เรียนเลย แล้วจะแก้ปัญหาได้อย่างไรในเมื่อให้คนอื่นเรียน แต่ตัวเองไม่เรียน แต่เมื่อทุกคนได้เข้าใจธรรมะ แต่ละคนๆ รวมกันก็จะประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะเป็นประโยชน์แก่ตนเองและทั้งยังเป็นประโยชน์แก่คนอื่นด้วย สัมผัสถึงชาติหน้าโลกหน้า ก็เลยมีขยะโลภะ โทสะ โมหะ อยู่ในใจทุกวัน ซึ่งเมื่อสะสมเพิ่มพูนขึ้น แล้วคิดจะแก้ปัญหาก็แก้ไม่ได้ เพราะที่จะแก้ปัญหาด่างๆ ได้ก็ต้องเป็นความเข้าใจจริง ๆ ถูกต้องจริง ๆ

ข. ถ้าเริ่มที่ตัวเรา ธรรมชาติมนุษย์ก็ต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น เราจะเชื่อมโยงอย่างไรคะ?

ส. ปัญญาคิด หรือ อวิชชาคิด เวลานี้เรายังไม่มีปัญญาพอ อวิชชาของเราก็มามาก เราก็คิดด้วยอวิชชา แต่ในเรื่องเดียวกันนี้ ถ้าเรามีปัญญา ปัญญาคิดไม่ใช่อวิชชาคิดต่างกันไหมคะ? เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราคิด ก็คือ ปัญญา ปัญญามีก็เมื่อเข้าใจธรรมะ จิตใจก็จะสะสมคุณความดีแทนขยะ คำว่า ขยะ มีในพระไตรปิฎก สิ่งไม่ดีที่จิตเกิดดับสะสมเก็บมาตั้งแต่เข้าจนถึงเดี๋ยวนี้ นั่นเป็นขยะทั้งนั้น สูงท่วมโลก ท่วมจักรวาล กว่าจะออกไปได้ทีละหนึ่ง ก็ต้องมีปัญญาที่อบรมเจริญขึ้นแทนสิ่งไม่ดีที่มีแต่จะสะสมเพิ่มมากขึ้น ๆ

เพราะฉะนั้น พระธรรมเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้รู้จริงๆ ว่า เกิดมามีโอกาสได้ฟัง ได้เข้าใจธรรมะนั้น เป็นขณะที่แสนยาก ขณะที่หายากในโลก คือ ขณะที่มีโอกาสได้เข้าใจพระธรรมที่ทรงแสดง ซึ่งเป็นขณะนี้ เพราะว่าทรัพย์สมบัติติดตัวไปไม่ได้ เงิน

ชื่อความตาย ความสุข และปัญญา ไม่ได้ แม้เกียรติยศ ชื่อเสียง ก็ต้องมาจากคุณความดี ถึงมีใครแต่งตั้งให้ แต่ไม่มีคุณความดีก็ไม่มีใครนับถือ เพราะไม่ใช่เกียรติยศชื่อเสียงที่แท้จริง

เมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็จะไม่หวั่นไหวในคุณความดีที่มีและยังแผ่แผ่ความดีให้คนอื่นได้รู้ ได้เข้าใจถูกต้องในความดีเพิ่มขึ้น ขณะใดที่ความดีเกิดขึ้น ไม่ทำร้ายตนเอง และไม่ทำร้ายคนอื่น อกุศลเป็นศัตรู แต่คุณความดีเป็นมิตร เรามีความความดีคือ ความหวังดี เกื้อกูล อดทนที่จะให้คนอื่นเกิดปัญญา อดทนรอให้เขาเป็นคนดี ไม่ว่าคำพูดของเขาจะร้ายต่อเรา หรือจะทำอะไรต่อเราก็ดำเนิน แต่ความเป็นมิตรที่แท้จริงจะทำให้สามารถอดทนคอย จนกระทั่งพระธรรมทำให้เขาเป็นคนดีได้

แสงสว่าง คือ ปัญญา อวิชชาคือ ความมืด ใครมีปัญญาก็เป็นประโยชน์กับคนนั้น ขอให้เราเป็นคนหนึ่งที่จะมีปัญญาเป็นแสงสว่าง หรือ เป็นคนที่ทำความดีในท่ามกลางความชั่วร้ายที่บังคับบัญชาไม่ได้ แต่แม้กระนั้นเราก็จะพยายามทำความดี และ ศึกษาพระธรรมให้เข้าใจธรรมะได้ถูกต้องมากขึ้น โดยไม่หวั่นไหว เพราะถึงอย่างไรก็ต้องจากโลกนี้ไปแน่

ข. ถ้าอย่างนั้นเราจะเริ่มอย่างไรดี ถ้าเราจะบอกเรื่องความดี เราก็ต้องเข้าใจด้วยว่าความดีคืออะไร

ส. เพราะฉะนั้นเริ่มที่เรา ไม่ต้องคิดถึงใครเลย เพราะแม้ขณะแรกที่เกิดก็เกิดคนเดียว ยังไม่รู้จักอะไรทั้งสิ้นแม้แต่ผู้ให้กำเนิด เพื่อนฝูงก็ยังไม่มีความจริงก็เป็นอย่างนั้น คือ อยู่คนเดียวในโลกจริงๆ กับสภาพธรรมที่เพียงปรากฏชั่วคราว แล้วก็หมดไปไม่กลับมาอีก ถ้ามีความเข้าใจมั่นคงอย่างนี้ ชาตินี้กับชาติหน้าก็ต่อกันโดยไม่ต่างกันเลย ชาติหน้าก็มีเห็นอีก มีคิดอีก มีปัญหาอีก จะตามแก้อย่างไรไหวทั้งชาตินี้ และชาติต่อไป

พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดงพระธรรมให้คนที่สะสมมาได้เห็นประโยชน์ สามารถเข้าใจ และ มั่นคงในความดีต่อไปเรื่อยๆ เราเป็นอย่างนี้ คนอื่นจะเป็นอย่างไรก็ตาม แต่เราหวังดีมีความเป็นมิตร พร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่มีคนอื่นเป็นที่พึ่ง แต่มีความดีของตนเองเป็นที่พึ่ง เมื่อมีโอกาสดังพระธรรมต้องไม่ละเลยที่จะ

ใคร่ครวญให้เข้าใจ และ พิจารณา และเห็นประโยชน์ มิฉะนั้น การบูชาพระรัตนตรัยก็
ไม่เป็นประโยชน์อย่างใด ก็เพียงแต่กล่าวคำบูชา พุทธัง สรรณัง อังนามิ แต่ยังไม่ถึง
การมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ต่อเมื่อใดได้ฟังพระธรรมได้เข้าใจ เมื่อนั้นก็เริ่ม
มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ให้เกิดปัญญาความเห็นถูกของตนเอง ซึ่งเป็นที่พึ่ง
แท้จริง

ช. ท่านอาจารย์จะยกตัวอย่างความดีว่าพระพุทธองค์ทรงสอนให้เราทำอะไรบ้าง?

ส. ความไม่รู้ดีไหมคะ? เพราะความไม่รู้จึงทำให้ติดข้อง ยึดถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด
เป็นเรา เป็นเขา โลกบ้าง โกรธบ้าง มีมานะความสำคัญตน ความริษยา เป็นต้น ธรรมะ
ฝ่ายไม่ดีสะสมไปเรื่อยๆ ไม่จบสิ้น

ช. ในที่นี้ท่านอาจารย์มองว่าเราจะดีก็ต้อง อโโลกะ?

ส. ต้องแก้ปัญหาที่ตัวเอง “ทำดี และ ศึกษาพระธรรม” นี่เป็นคติของชมรมบ้าน
ร่มมะ ของมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพราะมูลนิธิออกรายการ
โทรทัศน์ ชื่อ “บ้านร่มมะ” และเรามีชมรมบ้านร่มมะ สำหรับผู้ที่ฟังแล้วเข้าใจ ร่วมกัน
ทำความดีทุกอย่าง และ ศึกษาธรรมะด้วย ขาดการศึกษาพระธรรมไม่ได้

ช. บางทีคนอาจจะสงสัย ทำดี นี่ทำอะไรบ้าง?

ส. ไม่เบียดเบียนคนอื่นทั้งกาย วาจา ใจ คำพูดไม่ดีของคนอื่นเบียดเบียนเราไหม?
ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายคนอื่นทางใจ คือ ความเป็นมิตร หวังดี และพร้อมที่จะทำ
ประโยชน์เกื้อกูล เท่านั้นโลกก็จะสงบ เมื่อใจไม่เบียดเบียน ก็คือ มีเมตตา “เมตตาธรรม
ค้ำจุนโลก” ไม่ต้องอาศัยอะไรมาก แต่ต้องจริงใจ เพราะปัญญาความเข้าใจธรรมะ แม้
เพียงเล็กน้อยก็เกื้อกูลเป็นประโยชน์ ถ้าไม่เข้าใจธรรมะซึ่งเป็นความจริง แล้วคิดเอง ไม่
มีทางสำเร็จ

ช. พอไม่เบียดเบียนคนอื่น แล้วเมตตาอย่างไร?

ส. ขณะที่ไม่เบียดเบียน นั่นก็คือ เมตตา มีความเป็นเพื่อน ที่เราใช้คำว่า มิตร ใน
ภาษาไทย มิตระ เมตตา คือ ความเป็นเพื่อน ตรงกันข้ามกับเป็นศัตรู ไม่แม้แต่จะ
คิดร้าย แข่งดี สารพัดทุกอย่างที่เป็นอกุศล แต่พร้อมที่จะเกื้อกูลทำสิ่งที่เป็นประโยชน์

ด้วยความหวังดี ขณะใดที่ทำประโยชน์แม้เพียงเล็กน้อย นั่นคือ ความดี ช่วยใครได้นิดหนึ่ง ขณะนั้นก็เป็นสิ่งที่ดี เพราะทุกคนก็ต้องการความช่วยเหลือ

ช. ท่านอาจารย์ บอกว่าคนทั่วไปมีอวิชชาอยู่เป็นเพื่อนรัก จิตเราจะคบกับเจตสิกก็ได้ครั้งเดียว ตัวเดียว

ส. เจตสิก มี ๕๒ ประเภท จิตขณะหนึ่งจะมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยอย่างน้อยที่สุด ๗ ประเภท

ช. แล้วเราจะทำอะไรให้จิตเราไม่เบียดเบียนคนอื่น

ส. ถ้าเป็น “เราจะทำอะไร” ก็คือเราไม่เข้าใจว่าต้องศึกษาให้เข้าใจ และ ปัญญาที่เข้าใจนั้นก็จะทำหน้าที่ของปัญญา ไม่ใช่เราทำ ตัวเราทำอะไรไม่ได้ นอกจากความไม่รู้แล้วยังยึดถือว่า มีเรา ซึ่งผิด

ช. คือกำลังจะเชื่อมโยงว่า เมื่อเรารู้ว่าเรามีอวิชชาแล้วเราจะทำอะไรให้รู้ว่า เรามีปัญญา

ส. อวิชชา คือ ไม่รู้ และ วิชชา คือ รู้ เราจะเอาวิชชามาแต่ไหน มีอะไรเป็นปัจจัยให้วิชาและปัญญาเกิด ต้องเข้าใจธรรมะอย่างเดียว เมื่อฟังพระธรรมเข้าใจ มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่ฟังให้เราเกิดปัญญา ไม่ใช่เพื่อให้เราพ้นภัยอันตราย หรือ ฟังให้เราทำนั่น ทำนี่ให้สำเร็จ แต่ฟังพระธรรมคำสอนของพระองค์ เพื่อให้เรามีปัญญา และธรรมฝ่ายดีทั้งหมด ซึ่งจะนำผลที่ดีมาให้ตามควรแก่เหตุที่จะเป็นไปได้

ช. หน้าที่ของเรา ก็คือ เราต้องสร้างความดีไปเรื่อย ๆ

ส. ต้องมีปัญญาก่อน แล้วปัญญาจะนำไปสู่ความดีทุกอย่าง ซึ่งปัญญาก็ต้องเกิดจากเข้าใจธรรมะ การศึกษาพระธรรม

ช. ปัญญาที่เราขยายความหรือยังว่าคืออะไร?

ส. คือ ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงของสิ่งที่มีจริงๆ นั้นๆ

ช. ถ้าเราบอกว่า จิตเป็นตัวรู้ เป็นธาตุรู้ แล้วตัวปัญญาล่ะคะ?

ส. เป็นธาตุเหมือนกัน ทั้งหมดเป็นธาตุแต่ละธาตุ จิตเป็นจิต ไม่ใช่เจตสิก ปัญญาเป็นเจตสิก เกิดในจิต เป็นสภาพธรรมที่อยู่ในจิต

ช. เราจะรู้อย่างไรว่า ปัญญา เกิดแล้ว

ส. ปัญญา รู้ แต่ “เรา” ไม่รู้ เมื่อปัญญาเกิด ปัญญาก็รู้ เข้าใจให้มั่นคงจริงๆ ว่า ปัญญาเป็นสภาพเห็นถูก เข้าใจถูก ทั้งหมดไม่ใช่เรา แต่เป็นจิต เจตสิก รูป

ช. แล้วสภาวะอย่างไรคะ?

ส. สภาวะ หมายถึง สิ่งที่มีจริงแต่ละอย่างนั้น มีลักษณะเฉพาะของตนๆ เป็นจริงอย่างนั้นๆ โลกะเป็นโลกะ โทสะเป็นโทสะ จิตเป็นจิต เจตสิกเป็นเจตสิก ภาวะ คือ ความเป็น สภาวะ คือ มีลักษณะของความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น

ช. พอจิตรับรู้ข้อมูลเข้ามาพร้อมกันหลายๆ ทาง

ส. ไม่ใช่ค่ะ ที่ละหนึ่ง จิตเกิดขึ้นทีละหนึ่งขณะ จะมีสองจิต สามจิตเกิดด้วยกัน พร้อมกันไม่ได้ เพราะจิตเป็นนามธาตุ ซึ่งจิตเกิดขึ้นทีละหนึ่งขณะ จิตเป็นอนันตรปัจจัย คือ เมื่อจิตหนึ่งขณะนี้ดับไป จึงเป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้นสืบต่อได้ทีละหนึ่งขณะ สภาพธรรมขณะนี้เหมือนปรากฏพร้อมกันหลายอย่าง เพราะการเกิดดับสืบต่อกันของจิตอย่างรวดเร็ว จึงเป็นมายากล ลองให้คิดให้เห็นว่าเที่ยง ความจริงจิตที่เกิดแล้วดับไปหมดนั้นไม่กลับมาอีกเลย

ช. จะให้รู้กระบวนการแบบนี้ ต้องมีขั้นตอนอะไรคะ?

ส. นี่เราคิดใช่ไหม? แล้วโลกสำเร็จเพราะความคิดของเราหรือเปล่า? เราคิดกับปัญญาเข้าใจ ต่างกัน

ช. เราจะสร้างองค์ประกอบอย่างไร?

ส. ปัญญา ยังไม่มี แล้วจะสร้างได้อย่างไร?

ช. ถ้าเรายึดพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ก็ท่านบอกว่าต้องมีกัลยาณมิตร แต่ตอนนี้พระพุทธเจ้าไม่อยู่แล้ว

ส. พระพุทธองค์เป็นกัลยาณมิตรสูงสุด พระธรรมก็เป็นกัลยาณมิตร เพราะเป็นศาสดาแทนพระองค์

ช. ท่านบอกว่าต้องมี ๒ องค์ประกอบ ปัญญาจึงจะเกิดและต้องมีโยนิโสมนสิการ

ส. นั้นในตำรา เรายังไม่พูดถึง เพราะเรายังไม่รู้จักรักรณะ ต้องรู้จักรักรณะก่อนเป็นพื้นฐาน รู้จักจิต เจตสิก คำว่า มนสิการ เราเรียกชื่อได้ แต่ว่า มนสิการ คืออะไร? ที่ว่าปัญญาจะเกิดได้ก็ต้องมี ปรโตโฆষะ ๑ มนสิการ ๑ ทั้งสองนี้คืออะไร? ต้องรู้จริงๆ ว่า

ปรโตโมษะ เป็นธรรมะอะไร? มนสิการ เป็นธรรมะอะไร? อย่าผิวเผิน ถ้าศึกษาครั้งๆ กลางๆ อันตรายมาก เช่น ศึกษาว่าเป็นอนัตตา แต่มีอัตตาไปทำให้เกิดขึ้น ก็ไม่มีทางสำเร็จได้ เพราะผิดจากพุทธพจน์

เพราะฉะนั้น ปัญญาเท่านั้นที่เป็นแสงสว่าง ปัญญาเป็นความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงของสภาพธรรมแต่ละอย่าง อวิชชาเป็นความมืด ไม่เข้าใจอะไรเลยทั้งๆ ที่มีสิ่งนี้ปรากฏก็ปรากฏเหมือนกันทุกสิ่งทุกอย่าง แต่อวิชชาไม่รู้ความจริงว่าสิ่งที่ปรากฏแต่ละอย่างนั้น เพียงเกิดขึ้นปรากฏก็แล้วดับไปหมดเลย ความต่างของ อวิชชา กับปัญญาคือ อวิชชาไม่ต้องศึกษาเลย เกิดมาก็มีแล้ว แต่เกิดมาแล้วนั้นจะมีปัญญาเองไม่ได้ ต้องอบรมโดยสุตมยปัญญา ฟังให้เข้าใจ เพียงฟังอย่างเดียวไม่พอ ต้องไตร่ตรองจนเป็นปัญญาคความเห็นถูกต้องของตนเอง ภวานามยปัญญา คือ อบรมความเห็นถูกต้องให้เพิ่มขึ้นตรงขึ้นจนประจักษ์แจ้งความเป็นจริงของธรรมะตรงตามที่ได้ฟัง

สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภวานามยปัญญา

ถ้าไม่มีการฟังหรือสนทนากันในเรื่องธรรมะ จะเอาปัญญามาแต่ไหน คิดเองก็ไม่ใช่นทาง ชาวพุทธจึงควรมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง แต่ถ้าไม่ศึกษาธรรมะ ไม่รู้จักพระพุทธเจ้า ไม่รู้จักพระธรรม ก็ไม่มีที่พึ่ง แต่ก็พูดกันว่ามีที่พึ่ง ซึ่งก็ไม่ตรง ทุกอย่างต้องตรงจึงเป็นสัจจبارมี แม้แต่การฟังก็ต้องตรงว่า เพื่อเข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง ถ้าคิดอย่างอื่นก็ไม่เข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง เพราะฉะนั้น ต้องตรงทุกอย่าง ทุกขณะ ซึ่งมีทางเดียวที่จะเป็นได้ก็โดยมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ซึ่งก็ต้องจริงใจโดยศึกษาให้เข้าใจเท่านั้น เพราะเมื่อยังไม่ได้ศึกษาก็ยังไม่รู้จักพระรัตนตรัย เพียงแต่ได้ยิน ได้รับการอบรมให้กราบไหว้บูชา และถ้าไม่ศึกษาด้วยความเคารพจริง ๆ ก็เข้าใจผิดได้

ช. ท่านอาจารย์คะ แล้วตอนนี้จะอย่างไรก่อนดี?

ส. ก็ฟังก่อน แล้วไตร่ตรองว่าจริงหรือเปล่า เมื่อจริงก็อบรมให้เข้าใจเพิ่มขึ้น จึงเป็นภวานามยปัญญา คนที่ไม่เข้าใจว่า ภavana คือ การอบรมปัญญาให้เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ก็เข้าใจผิดว่าจะต้องปฏิบัติ คือ ต้องทำตามคำที่ถูกบอกให้ทำ จึงผิดกันไปหมด เพราะชาวพุทธมีประเพณีทำบุญ ตักบาตร เวียนเทียน แต่ขาดประเพณีฟังพระธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ จึงไม่มีทางไปสู่ทาง

เกษมที่พ้นจากอกุศลธรรม ด้วยปัญญาที่ดับกิเลส ฉะนั้น สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้เลย คือ ความเข้าใจพระธรรม

ช. สิ่งที่เราควรทำ เช่น สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา คืออย่างไร?

ส. ขณะนี้เป็นอะไร?

ช. ตอนนี้กำลังฟัง เป็นสุตมยปัญญา

ส. เมื่อฟังแล้วไตร่ตรอง เข้าใจธรรมะที่ได้ฟัง ก็เป็นสุตมยปัญญา

ช. แต่ก็แค่สั้นๆ

ส. ก็ต้องมีภาวนามยปัญญา คือ ฟังให้เข้าใจอีก อบรมให้เพิ่มมากขึ้น ภาวนา คือ การอบรมให้สิ่งที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ให้สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วเพิ่มขึ้น เมื่อยังไม่เข้าใจแต่ละคำ แล้วเอาแต่ละคำมาใช้ผิดๆ ก็เข้าใจผิด

ช. พอท่านอาจารย์ขยายความ เราชักจะไม่กล้าทำอะไรเลย คุณจะไปหมดที่หาบัญญัติมา

ส. ไม่ใช่ค่ะ เป็นปกติค่ะ ปกติเป็นธรรมะหรือเปล่า? อกุศลธรรมเป็นธรรมะหรือเปล่า? กุศลธรรมเป็นธรรมะหรือเปล่า? ปัญญาเป็นธรรมะหรือเปล่า? ในเมื่อรู้ว่าทั้งหมดเป็นธรรมะ ไม่มีใครไปทำ แต่ต้องเข้าใจธรรมะที่เกิดขึ้นปรากฏ

ขณะแรกของชีวิต คือ ปฏิสนธิจิต หนึ่งขณะจิตที่เกิดขึ้นนั้น ดับไปทุกขณะ จนกระทั่งถึงจิตขณะสุดท้าย คือ จุตติจิต พ้นสภาพความเป็นบุคคลนี้ แล้วก็จะมีปฏิสนธิจิต เกิดสืบต่อทันทีไม่มีระหว่างกัน ค่อยๆ เข้าใจความเป็นจริง ที่คิดว่าเป็นเรานั้น ถ้าไม่มีธรรมะก็จะมีเราแต่ที่ไหน แต่เพราะไม่รู้ว่าเป็นธรรมะ จึงยึดถือธรรมะอย่างเหนียวแน่น เป็นอุปาทานว่าเป็นเรา เพราะฉะนั้น จะหมดการยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายว่าเป็นเรา หรือเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ ก็ต้องมีปัญญา ความเห็นถูกต้องในความเป็นจริงของธรรมะทั้งหลายที่เกิดดับเป็นสังขารธรรม ปัญญาประเสริฐสุด ซึ่งจะมีได้ก็ต้องฟังคำจากผู้ที่ทรงบำเพ็ญพระบารมีถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไมอย่างนั้นก็จะไม่มีใครได้ยินคำเหล่านี้เลย ถึงอ่านออก แต่ถ้าไม่ศึกษาโดยละเอียด โดยความเคารพยำเกรง ก็ไม่เข้าใจ เพราะพอฟังแล้วก็ยังเป็นเรามาก ไม่เข้าใจความจริงทั้งหมดได้ด้วยการฟังเพียงคำเดียว เมื่อ

รู้จักธรรมะจริง ๆ ก็สามารถดับกิเลสได้หมดถึงความเป็นพระอรหันต์ เพราะทุกอย่าง เป็นธรรมะที่มีจริง ๆ เพียงชั่วคราว

ช. ถ้าเราศึกษา เรามีครูอาจารย์แล้ว เราจะเริ่มจุดไหน อย่างไร?

ส. มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ไม่ใช่มีครูอาจารย์ที่ไม่ใช่พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ต้อง เข้าใจให้ถูกว่า ไม่ใช่เป็นเราทำ แต่เป็นธรรมะที่เกิดขึ้นทำกิจการงานของธรรมะนั้นๆ ก็จะไม่มีปัญหาเลย แต่เพราะเข้าใจผิดว่ามีเรา มีเขา มีตัวตน มีของเรา ของเขา จึงมี ปัญหา

ช. ในชีวิตเราก็มีชีวิตทางโลกด้วย

ส. นั่นแหละค่ะ ความจริงเป็นธรรมะทั้งหมด เพราะฉะนั้น พึงให้เข้าใจ ก่อนที่ จะเข้าใจได้ว่าเป็นธรรมะ ก็คิดว่าเป็นชีวิตของแต่ละคน เป็นโลก เป็นสถานที่ เป็น เหตุการณ์ต่างๆ โดยไม่เข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างนั้นเป็นธรรมะ เมื่อเริ่มเข้าใจก็เข้าใจถูก ว่า ชีวิตปกตินี้แหละเป็นธรรมะ เห็นก็เป็นธรรมะ ได้ยินก็เป็นธรรมะ คิดก็เป็นธรรมะ โกรธก็เป็นธรรมะ เริ่มรู้ว่าที่เคยเป็นเราเป็นโลก ทั้งหมดนั้นเป็นธรรมะ ไม่ต้องไปหา ธรรมะที่ไหน ก็ชีวิตธรรมดานี้แหละเป็นธรรมะ เป็นอีกโลกหนึ่งที่ไม่เคยคิดว่าจะเป็น เพียงสิ่งที่เกิดขึ้น ปรากฏชั่วขณะๆ ตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แต่ละคนต่างกัน มีพฤติกรรม แต่ละวันตามการสะสม ไม่มีตัวตนที่เป็นเราที่จะทำอะไรได้ ทั้งหมดที่เกิดขึ้นเป็นไป ในชีวิตแต่ละขณะๆ นั่นก็คือ ธรรมะที่สะสมมาที่ทำให้คิด พูด เห็น ได้ยิน ฯลฯ ซึ่งแต่ ละหนึ่งนั้นเกิดขึ้นชั่วขณะเดียวเท่านั้น แล้วก็ดับไปไม่เหลือเลย และ ไม่กลับมาเกิดอีก เลย

เราจะช่วยคนอื่นให้พ้นทุกข์ โดยที่เรายังเป็นทุกข์ จะสำเร็จไหม? ตราบใดที่ ยังมีวิชชา และ ความเห็นผิด ก็ยังต้องเป็นทุกข์ เมื่อไม่มีความเห็นผิด จึงจะสามารถ ช่วยผู้อื่นให้พ้นความเห็นผิด พ้นทุกข์ได้ แต่ถ้าคนช่วยยังเป็นทุกข์ แล้วจะช่วยคนอื่นให้ พ้นทุกข์ ก็เป็นไปได้

ช. พังแล้วก็เหมือนว่า บทสรุปอยู่ที่ทุกคนต้องศึกษาธรรมะ เข้าใจธรรมะ แล้ว ธรรมะก็จะปฏิบัติกิจของธรรมะ

ส. ถูกต้องค่ะ สังขารขั้นพื้นฐานทั้งหลายปรุงแต่ง ต้องเข้าใจความเป็นอนัตตาอย่างมั่นคง

ช. เราก็ต้องมาเรียนที่บ้านร่มมะ

ส. ที่ไหนก็ได้ที่เป็นความเห็นที่ตรงตามความเป็นจริงของธรรมะ ไม่คลาดเคลื่อน

ช. เรายังไม่มีปัญญา แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่า ที่ไหนสอนถูกต้อง

ส. ฟังได้ทุกแห่ง แล้วพิสูจน์ว่าจริงหรือไม่ เพราะเมื่อพูดถึงความจริงของสิ่งที่มีจริงให้เข้าใจได้ถูกต้องยิ่งขึ้น คำสอนนั้นก็ถูกต้อง

ช. ถ้าเราเจอพระธรรมที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตามก็ต้องจริง แต่ถ้าเราไปบางวัด เขาจะบอกว่า ทำบุญเยอะ ๆ สร้างวิหารการเปรียญเยอะ ๆ มีทรัพย์สินสมบัติเท่าไรก็เอามาบริจาค จะได้ขึ้นสวรรค์ เขาก็บอกว่าของเขาเป็นธรรมะ

ส. แล้วพระพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมะอะไร ให้เข้าใจธรรมะอะไรในขณะนั้นหรือเปล่า?

ช. เราไปวัด เขาไม่สอนแบบนี้ แต่ก็มีคนศรัทธา

ส. ก็เรื่องของเขา เขาจะบังคับให้เราเชื่อได้ไหม? ปัญญาอย่างหนึ่ง อวิชชาที่อย่างหนึ่ง ปัญญาเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง อวิชชาไม่รู้อะไรทั้งสิ้น อวิชชาไม่ใช่โลกะ ไม่ใช่โทสะ แต่อวิชชาเป็นสภาพที่ไม่รู้ และ ไม่สามารถรู้ได้ ขณะที่รู้ถูกต้องก็ไม่ใช่เรา แต่เป็นปัญญาที่เริ่มเข้าใจถูกต้อง เราจะไม่ไปติดที่บุคคล ไม่ติดสถานที่ แต่ความจริงกำลังปรากฏให้ได้ยิน ได้ฟัง ให้เข้าใจ ทุกกาลสมัยต้องเป็นความจริงตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้และได้ทรงแสดงไว้แล้ว

ช. เราก็ต้องเป็นไปตามกรรม

ส. ถูกต้องค่ะ แต่ต้องเข้าใจว่า กรรมคืออะไร? และที่เป็นไปตามกรรมนั้นเป็นอย่างไร?

ช. ฟังจากท่านอาจารย์ ก็คือ ต้องศึกษาให้ถูก ส่วนคำของคนอื่นนั้น เราต้องวิเคราะห์ด้วยปัญญา ถ้าเรามี

ส. ศึกษาธรรมะใช่ไหมคะ? แล้วธรรมะของใคร?

ช. ก็ของพระพุทธเจ้า ค่ะ แล้วที่จิตเราไปรับรู้เรื่องคนอื่น นี่เป็นเพราะอะไร?

ส. ถ้าไม่คิด จะมีคนอื่นไหม?

ข. งั้นเราก็อ่คิดเรื่องอื่นให้เสียเวลา

ส. ไม่ใช่ “อย่า” ลืมอนาคตอีกแล้ว ชาวพุทธต้องไม่ลืมคำนี้ อนาคต ไม่ใช่เรา ไปรับรู้เขา แต่เพราะจิตเห็นเกิดขึ้น จิตได้ยินเกิดขึ้น จิตคิดนึกเกิดขึ้น สังขารชั้นร กำลังปรุงแต่งให้คิดอย่างนี้ ทำอย่างนี้ นี่คือ ความจริงในชีวิตประจำวัน จากที่ไม่เคยรู้ ก็เริ่มรู้ว่าธรรมะทุกขณะไม่ใช่เรา ขณะใดที่เห็นเป็นชีวิตประจำวันแล้วก็ไม่รู้เหมือนเดิม พอเริ่มเข้าใจ “เห็น” ว่า “เห็น” นั้นแหละเป็นธรรมะ เริ่มเข้าใจว่าธรรมะอยู่ที่ไหน ก็อยู่ ในชีวิตประจำวันนี่เอง

เพราะฉะนั้น ถ้าบอกว่ามีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ก็ต้องตรง ต้องจริง ต้องมั่นคง ต้องเข้าใจพระธรรมจริง ๆ ไม่ใช่พูดแต่ชื่อ ถ้าไม่เข้าใจพระธรรม ก็จะไม่เห็นพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต” เรา จะเข้าใจพระรัตนตรัยได้ก็ต่อเมื่อเข้าใจธรรมะ จึงจะเข้าใจความเป็นพระพุทเจ้า พระ ธรรม และ พระสงฆ์

ภ. เจริญพรอาจารย์ เมื่อสักครูได้ฟังว่า สุกท้ายแล้วความดี ความชั่ว กรรมดี กรรม ชั่ว เกิดขึ้นต้องอาศัยการสังสม ถ้าดูจากเหตุปัจจัยในการที่คนจะตัดสินใจทำดี ทำชั่ว ก็ คือ มีปัญญาเกิดขึ้นในขณะจิตนั้นหรือไม่ ก่อนที่จะเป็น ชวนะ แล้วแต่โยนิโส หรือ อโยนิโส ซึ่งเหตุปัจจัยนั้นก็เป็เหตุอดีตอยู่ดี ก็มีผู้ตั้งคำถามว่า ถ้าอย่างนั้นแปลว่าคน จะทำดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ขึ้นกับเหตุปัจจัยที่สะสมมาทั้งนั้น เราก็ไม่มีอิสระ ไม่มี ความสามารถในการปัจจุบันขณะที่จะเปลี่ยนกระแสของปัจจัยปัจจุบันได้ทัน แปลว่า บุคคลที่สะสมมาจะฟังธรรมะ หรือไม่ฟังธรรมะ ก็ขึ้นอยู่กับอดีตที่สังสมมา จะฟังมาก ฟังน้อย ก็ขึ้นอยู่กับอดีตสังสมมา เมื่อเจอเหตุตรงหน้า จิตจะตัดสินใจอารมณ์ที่รับมาแล้ว จะทำกุศล หรือ อกุศล ก็กลายเป็นว่าขึ้นอยู่กับเหตุอดีตทั้งหมด อย่างนี้เราจะแยกความ เข้าใจอย่างไร สำหรับปัจจุบันขณะของเราเอง เราจะมีศักยภาพอย่างไร พอที่จะทำ หรือ เปลี่ยนวิธีที่จะทำชั่ว ให้มาทำดี

ส. ก่อนอื่น ต้องเข้าใจจริงๆ ว่า ธรรมะเป็นธาตุ จะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อมีเหตุปัจจัย แต่ปัจจัยละเอียดมากทั้งปัจจัยอดีต และ ปัจจัยในปัจจุบันด้วย ถ้าไม่มีกรรม จะไม่มีการเกิด เราได้ยินบ่อยๆ แต่ยังไม่รู้ว่า กรรมเป็นธรรมะอะไร

กรรมไม่ใช่จิต แต่เป็นเจตนาเจตสิกที่จงใจตั้งใจ เจตนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกขณะ ก่อนที่เราจะสาวความถึงอดีต ก็ต้องเข้าใจแม้เดี๋ยวนี้ก่อน เพราะขณะนี้มันจริงแต่อดีตหมดแล้ว ขณะนี้มีกรรม กรรมเป็นปัจจัยหรือเปล่า หรือ กรรมขณะนี้เป็นเหตุจิตกรรมหรือเปล่า ทุกอย่างละเอียดมาก ขณะที่กำลังเห็นไม่ใช่กรรม แต่เป็นวิบาก เป็นผลของกรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้ว กรรมหนึ่งทำให้ปฏิสนธิจิต ซึ่งเป็นผล คือ วิบากของกรรมหนึ่งนั้น เกิดขึ้นสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน จิตที่เป็นวิบากไม่ใช่กรรมที่เป็นเหตุ แต่จิตที่เป็นวิบากนั้นเป็นผลของกรรมหนึ่ง คำว่า อายุหนา หมายความว่า กรรมที่ทำให้ปฏิสนธิประมวลมาซึ่งกรรมอื่นๆ สะสมสืบต่อทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรม ในจิตขณะนั้น ที่จะเป็นปัจจัยทำให้เกิดผล คือ หลังจากปฏิสนธิด้วย

การเห็นขณะนี้ ไม่มีใครรู้ได้ว่าเป็นผลของกรรมที่ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด หรือ เป็นผลของกรรมอื่นๆ ที่มีโอกาสจะให้ผลในชาตินั้น การเกิดเป็นมนุษย์เป็นผลของกุศลกรรม ฉะนั้น ก็ควรจะมีแต่กุศลวิบากเท่านั้น แต่ก็ยังมีอกุศลวิบากด้วย เพราะกรรมที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ หรือ เทพ หรือ สัตว์โลกในภพภูมิต่างๆ นั้น ย่อมประมวลกรรมอื่นๆ ในฐานะที่จะให้ผลในชาตินั้นได้ เพราะฉะนั้น เมื่อเข้าใจจริงๆ ก็จะไม่คิดว่ามีตัวเราที่จะทำ แต่เริ่มเข้าใจว่า แต่ละคนที่ต่างกัน เพราะจิตที่เกิดขึ้นเป็นกุศล หรืออกุศลนั้น แม้จะดับไปแล้วก็จริง แต่ก็สะสมพืชเชื้อที่ได้เกิดขึ้นแล้วนั้นเป็น อาสยานุสย ทั้งฝ่ายดี และ ฝ่ายอกุศล ถ้ากล่าวถึงอกุศลฝ่ายเดียว จะใช้คำว่า อนุสัย นี่คือ สิ่งที่กำลังมีเดี๋ยวนี้ ขณะนี้เกิดแล้วเพราะมีปัจจัย ฉันทิใด ขณะต่อไปก็มีปัจจัยให้เกิดขึ้น ฉันทินั้น ธรรมะทั้งหลายที่เกิดก็เป็นไปตามปัจจัย ถ้ามีความเข้าใจอย่างนี้จริงๆ นั่นคือ ปัญญาที่เริ่มสะสมการละคลายการยึดถือสิ่งที่ไม่ใช่เราว่าเป็นเรา

ภ. แสดงว่า ขณะเห็นเดี๋ยวนี้เป็นวิบาก คือ เป็นผลของกรรมที่เกิดขึ้น ไม่มีเรา และไม่ใช่เรา ไม่มีใครควบคุมให้กรรมไหนให้ผลทำให้วิบากไหนเกิดขึ้น เป็นผลของ

กรรมที่ได้กระทำไปแล้ว แม้นานแสนนานเท่าใด กรรมก็ยังทำให้ผลของกรรมเกิดขึ้นได้ เมื่อถึงเวลาที่กรรมนั้นพร้อมจะให้ผล

ส. ก่อนอื่นต้องไม่ลืมคำว่า ธรรมะ และ อนัตตา เข้าค่ะ

ภ. เมื่อวิบากเกิดแล้ว ตอนที่เราจะทำกรรม คือ ตอนที่ชวนจิตจะเป็นกุศล หรืออกุศล เรามีสิทธิควบคุม หรือ มีเหตุปัจจัยอะไรที่เราจะเข้าไปจัดสรรให้ชวนะเป็นกุศลได้

ส. แม้กุศล หรือ อกุศล ก็เลือกให้เกิดขึ้นไม่ได้

ภ. ชวนะ จะเป็นกุศล หรือ อกุศล ตามการสะสม?

ส. เข้าค่ะ ตามการสะสมที่กรรมประมวลมาตั้งแต่ปฏิสนธิ

ภ. ถ้าอย่างนั้น ความเห็นนี้จะต่างอะไรกับ บุพเพกตวาท ที่ว่าคนจะดี จะชั่ว เป็นเพราะกรรมเก่าที่บันดาลไว้

ส. เมื่อสะสมศรัทธามา ก็เป็นพืชเชื้อปัจจัยที่ทำให้ศรัทธาเกิดขึ้น

ภ. แล้วมีปัจจัยอะไรที่บุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงกระแสของกรรม?

ส. ไม่มีตัวตน สัตว์ บุคคล แทรกเข้ามาได้เลย เมื่อเป็นความเห็นถูก ก็คือ เป็นธรรมะทั้งหมดทุกขณะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปัจจัยของสภาพธรรมแต่ละหนึ่งๆ ไว้โดยละเอียดมาก เข้าค่ะ ไม่มีช่องว่างที่จะให้ความเป็นเราแทรกเข้ามาได้เลย

ภ. แสดงว่าเมื่อปฏิสนธิแล้ว ก็เกิดกระแสของจิตต่อเนื่องกันไป ซึ่งก็ถูกกำหนดไว้แล้วโดยกระแสของปัจจัย แสดงว่าถ้าพระปณต เกิดขึ้นมาแล้วจะทำดีก็ตาม ทำชั่วก็ตาม ก็เพราะเหตุปัจจัยเก่าที่มีมา

ส. ไม่มีพระปณต แต่มีธรรมะซึ่งสะสมสืบต่อ แล้วแต่ว่าขณะนั้นจะมีปัจจัยที่เป็นฐานะที่จะทำให้สภาพธรรมที่สะสมมาแล้วเกิด หรือ ไม่เกิด แม้แต่การเห็น การได้ยิน ก็เลือกไม่ได้ว่า จะเห็น จะได้ยินอะไร

ภ. อาตมาอยากได้นิคำอธิบายตรงนี้ที่ว่า จะอธิบายให้คนที่เข้าใจผิด เข้าใจได้ อย่างไรก็ตาม การที่จะมีเราไปทำกรรมปัจจุบันนั้นไม่ได้ คนกลุ่มนี้เขาจะเชื่อว่า ถ้าไม่มีเราทำกรรมปัจจุบัน ก็แสดงว่าเราตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรรมในอดีตทั้งหมด โดยไม่มี

ศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรใหม่ หรือ ทำความดีใหม่ได้เลย ถ้ากระแสของเรามาไม่ดี หรือ ศรัทธายังไม่พอ เราจะบอกเขาอย่างไร?

ส. ปัจจัยมีมากเจ้าค่ะ เช่น กรรมปัจจัย และ ปกตูปนิสสยปัจจัย ที่แสดงไว้ว่ากรรมที่จะให้ผลได้นั้นเป็นกรรมปัจจัย แต่ก็ต้องมีปกตูปนิสสยปัจจัย ร่วมด้วย

ปกตูปนิสสยปัจจัย คือ ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นมิตรสหาย หรือคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ว่าคบมิตร ก็คือคบคำของมิตร คบกับพฤติกรรมต่างๆ แม้สิ่งแวดล้อม ทุกอย่างที่มีจริงเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นการคุ้นเคยเป็นปกติในชีวิตประจำวัน แสดงว่าทุกขณะเป็นธรรมชาติ ไม่มีช่องโหว่ที่จะเอาเรา หรือใครเข้าไปแทรกได้ ฉะนั้น ต้องศึกษาพระพุทธพจน์ให้เข้าใจจริงๆ

ในพระอภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์นั้น ปัจจัยเป็นคัมภีร์สุดท้าย คือ คัมภีร์ปฏิฐาน ต่อเมื่อได้รู้ว่า กุสลา ธรรม คืออะไร อกุสลา ธรรม คืออะไร อพฺพยากตา ธรรม คืออะไรก่อน แล้วจึงจะเข้าใจปัจจัยที่ทำให้เกิดธรรมะต่างๆ เหล่านั้นได้ มิฉะนั้น ก็จะเป็นการเอาสิ่งที่ไม่รู้มาพูดและเข้าใจว่าถูก เจ้าค่ะ

ภ. คำถามที่เนื่องกัน คือ เมื่อเราจะให้เกิดปัญญาที่โยมอาจารย์ว่า การแก้ปัญหาสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญา ซึ่งจะเกิดได้ด้วยการฟังก็ตาม คิดก็ตาม ภาวนาก็ตาม อาจารย์บอกว่าสุดท้ายจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องเริ่มจากการรอบรู้ปริยัติซึ่งเป็นพระพุทธพจน์ จนรอบรู้จริงๆ เป็น สัจญาณ

ส. เจ้าค่ะ การรอบรู้พระพุทธพจน์ซึ่งเป็นปริยัตินั้น เป็นปัจจัยให้เกิดกิจญาณ คือ ปฏิบัติ และถึง กตญาณ คือ ปฏิเวธ ได้

ภ. คำว่า รอบรู้จริงๆ จนเป็นสัจญาณ อาจารย์จะอธิบายให้เข้าใจอย่างไรว่า ต้องรู้แค่ไหน?

ส. คำว่า ธรรมะ คำว่า ชาติ ทำให้เข้าใจได้ว่าไม่ใช่เราเลย นั่นคือ รอบรู้ แต่ถ้ายังมีความคิดว่าเป็นเรา นั่นคือ ยังเข้าใจไม่มั่นคง ยังไม่ใช่สัจญาณ และ ไม่ใช่ความรอบรู้ ยังมีความสงสัย ยังมีความคิดที่เราจะทำแทรกเข้ามาได้

ภ. แล้วถ้าผู้ศึกษาธรรมะ ยังไม่ถึงภาวะแห่งความรอบรู้นั้น จำเป็นต้องดำเนินชีวิตอยู่ในโลก ซึ่งแน่นอนว่าเราจะต้องมีทั้งกุศล และ อกุศล เกิดขึ้น มีทั้งทำผิด ทำถูก พอจะมีทางทำอย่างไรให้ชีวิตของเขาเป็นไปในครรลอง

ส. ชีวิตของเขานั้นเราคงทำอะไรไม่ได้ นอกจากชีวิตของเรา พระคุณเจ้าจะเห็นได้ว่า คนที่สนใจศึกษาพระอภิธรรมมีมาก แต่แค่รู้จักชื่อ ดิฉันสนทนากับคนอเมริกันคนหนึ่งมาจากมาเลเซีย เขาเขียนตำราเล่มใหญ่ๆ ๓ เล่ม สนทนาจบ ก่อนจากกัน ดิฉันก็ถามเขาว่าธรรมะอยู่ที่ไหน? ตอบไม่ได้ นั่นคือ ปริยัติ หรือเปล่า เพราะเขารู้แต่ชื่อเหมือนคุณลูกศ อารัมมณูปนิสสยปัจฉัย อะไรๆ ก็เรียกไปเถอะ แต่อยู่ตรงนี้ก็ไม่ว่าเป็นธรรมะ รู้ชื่ออย่างนั้นไม่ใช่รอบรู้ การรอบรู้นั้นต้องรู้และเข้าใจธรรมะ แม้คำว่าธรรมะ คำเดียวก็รู้ และ เข้าใจมันคงทุกอย่างตามที่ได้ทรงแสดงไว้ ทุกคำในทั้ง ๓ ปิฎกเป็นประโยชน์เกื้อกูลและมิต่างมาก แต่ว่าบางคนก็มุ่งจะจำชื่อ เป็นการศึกษาเพื่อสอบ บางคนก็อ้างว่าวันๆ ไม่รู้จะทำอะไรก็เลยไปเรียน เรียนแล้วก็ต้องสอบ เพื่อจะได้รู้ว่าเขารู้แค่ไหน แต่ปัญญาไม่ได้อยู่ที่คะแนน หรือ ตามที่คนอื่นบอกเราว่า เรารู้แค่ไหน ไม่รู้แค่ไหน แต่ตัวปัญญานั้นเองที่รู้ถูกต้องตามความเป็นจริง มิฉะนั้น ก็ไม่ใช่ปัญญา

เมื่อไม่เข้าใจธรรมะอย่างมั่นคงว่า ทุกอย่างเป็นอนัตตา จะชื่อว่ารอบรู้ไม่ได้ รู้แต่ชื่อแล้วก็คิดธรรมะเอาเอง บางคนฟังเพียงประโยคเดียว ก็คิดไปเป็นเรื่องอื่นๆ มากมาย แล้วขณะที่คิดเองนั้น จะเข้าใจพระธรรมที่ได้ยินได้ฟังถ่องแท้จนรอบรู้หรือเปล่า? ธรรมะเป็นเรื่องละเอียดมาก และจะเห็นจริงๆ ถ้าไม่ศึกษาโดยรอบคอบ โดยละเอียดถี่ถ้วนด้วยความเคารพ ก็เป็นการทำลายพระสัทธรรม กำลังทำลายพระพุทธพจน์ เพราะเราเข้าใจผิดและเผลอมาก เช่น คำว่า ปฏิบัติ เมื่อไม่มีปัญญา ก็ไม่สามารถรู้ว่าขณะนี้เห็นเป็นธรรมะ เห็นเป็นธรรมะ แม้แต่คำ ๒ คำ เช่น จักขุวิญญาณ กับ รูปารมณฺ์ คนที่ศึกษาพระอภิธรรมทุกคน ไม่มีที่จะไม่ได้ยินคำนี้ จักขุวิญญาณ รู้รูปารมณฺ์ ไม่ใช่ สัทธารมณฺ์ ได้ยินแล้วรู้ไหม? ขณะนี้มีความเข้าใจรูปารมณฺ์แค่ไหน เห็นไหมว่าไม่ได้มีความเข้าใจธรรมะ เพราะเข้าใจผิด และยึดถือเห็นเป็นพระคุณเจ้า ยึดถือว่าเห็นโตะ เห็นแก้ว แล้วนั่นหรือคือรูปารมณฺ์ ไม่ใช่รูปารมณฺ์ ก็ไม่รู้ว่าไม่ใช่รูปารมณฺ์ รูปารมณฺ์ไม่ใช่ใครหรือ

อะไรทั้งสิ้น รูปารมณ์ เป็นเพียงรูปที่มีจริง เป็นธรรมะ เป็นธาตุ เพราะกำลังปรากฏว่ามีจริงอย่างนี้ แต่เมื่อเห็นแล้วก็นึกถึงรูปร่างสัณฐานทันที แล้วก็คิดว่าเห็นรถยนต์ เห็นคน ฯลฯ แต่ไม่รู้จักรูปารมณ์ เพียงแค่นึกคำว่ารูปารมณ์เท่านั้นไม่พอ

เพราะฉะนั้น จากปริยัติที่รอบรู้เพียงพอ จึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เริ่มมีสติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นปฏิ-ปัตติ การที่สติขึ้นสัมมาสติ และ สัมปชัญญะ คือ ปัญญาสามารถเกิดขึ้นถึงความเข้าใจลักษณะของธรรมตามที่ได้ยินได้ฟังมาแล้ว โดยความเป็นสิ่งนั้นจริงๆ ไม่มีสิ่งอื่นเจือปน เพราะเหตุว่า เมื่อพูดถึง อวินิพโกรูป รูปที่แยกจากกันไม่ได้มี ๔ รูป รูปที่เป็นใหญ่เป็นประธาน คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ๔ รูปนี้เป็น มหาภูตรูป ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานให้รูปอื่นๆ เกิดขึ้นร่วมด้วย ขณะใดที่มหาภูตรูป ๔ เกิดขึ้น จะต้องมียุทธาสนาภูตรูปเกิดร่วมด้วยอีกอย่างน้อย ๔ รูป จะใช้ชื่ออะไรก็ได้ แต่เพื่อให้เข้าใจว่าหมายถึงอะไร ในภาษาบาลีก็ใช้คำว่า วัณณะ หรือ วัณโณ คือ สิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็น และไม่ใช่อารมณ์ แต่เป็นรูป แล้วก็ มีกลิ่น มีรส ต่าง ๆ และ มีโอชา คือ รูปที่เมื่อกลิ่นกินเข้าไปแล้วจะทำให้เกิดกลุ่มรูปขึ้นอีก ซึ่งไม่ใช่กลุ่มที่เกิดจากกรรม ไม่ใช่เกิดจากจิต ไม่ใช่เกิดจากอตุ ไม่ใช่เกิดจากอาหาร เรียนอย่างนี้ทุกอย่าง รู้อย่างนี้ พูดอย่างนี้ ตอบได้ สอนได้อย่างนี้ แต่ก็เพียงขั้นการฟัง แต่ไม่ใช่เข้าใจ หรือรู้จัก วัณณะ หรือ วัณโณ ซึ่งเป็นรูปารมณ์ที่กำลังปรากฏในขณะนี้

การฟังเพียงแค่นี้ทำให้เริ่มเข้าใจว่า ถ้าไม่มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น จะมีรูปร่างสัณฐานได้ไหม? รูปร่างสัณฐานนี้มาจากไหน? เพราะรูปเกิดดับเร็วมาก แต่จิตก็เกิดดับเร็วกว่ารูป เพราะฉะนั้น จึงอาศัยอายุของจิตมานับอายุของรูป ให้รู้ว่าจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ รูปหนึ่งรูปนั้นจึงดับ เรียนมาทั้งนั้น แต่ก็ยังเป็นเพียงความเข้าใจ และจำเรื่องที่ได้ฟังแต่ยังไม่เข้าถึงรูปารมณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ทางตาเท่านั้น ต่อเมื่อใดเริ่มเข้าใจจริงๆ ว่า ขณะนี้มีสิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าไม่คิดอะไร ๆ ที่เข้าใจว่าเป็นคน สัตว์ ฯลฯ ก็ไม่มีทั้งสิ้น เพราะเมื่อหลับตาแล้วก็ไม่ได้ปรากฏว่ามีคน มีสัตว์ ฯลฯ นึกถึงสัตว์ บุคคล และสิ่งต่างๆ ได้ แต่ไม่ใช่สิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็นได้ทางตา ธาตุที่ปรากฏให้เห็นทางตามีจริง เป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งใครก็บังคับกาลให้เกิดขึ้นไม่ได้ ตราบใดที่มีมหาภูตรูป รูปนี้จึงเกิดมีขึ้นได้ และเป็นรูปที่กระทบตาได้ ซึ่งมหาภูตรูปกระทบตาไม่ได้

เพราะฉะนั้น รูปนี้จึงปรากฏเมื่อตากระทบกับรูปนี้ และจิตเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กระทบตาได้นั้น รูปเกิดดับเร็วมาก ขณะที่จิตเกิดขึ้นเห็นนั้นจึงยังไม่รู้ว่า สิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้นั้นเป็นอะไร แต่เพราะความรวดเร็วที่ขณะนี้ก็เห็นเหมือนเดิมทุกอย่าง ดอกไม้ก็มีสีต่างกัน ใบไม้ก็มีอีกสีหนึ่ง เพราะการเกิดดับสลับตัวอย่างรวดเร็ว จนปรากฏเป็นนิมิตเป็นรูปร่างลักษณะต่างๆ ทั้งหมดเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ จึงใช้คำว่า รูปนิมิต เวทนานิมิต สัญฐานนิมิต สังขารนิมิต วิญญาณนิมิต มีคำว่า นิมิต ในพระไตรปิฎก เพราะแม้ว่าปรมาตมธรรมเป็นสภาพธรรมที่มีจริง แต่ก็เกิดดับเร็วมากจนรู้ไม่ได้ ปรากฏเพียงนิมิตให้รู้ว่า มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้เท่านั้น

ด้วยเหตุที่มีนิมิตต่างๆ กัน จึงมีบัญญัติให้รู้ได้โดยอาการนั้นๆ ว่าเป็นสิ่งใด แม้ไม่เรียกชื่อ แต่ก็รู้โดยนิมิตที่ปรากฏจึงเป็น อรรถบัญญัติ เมื่อรู้ได้โดยนิมิตของสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปร่างลักษณะแล้ว จึงมี สัททบัญญัติ มีเสียงเรียกให้รู้ว่าคำนั้นๆ หมายถึง นิมิตอย่างนั้นๆ ขณะนี้แม้รู้ปารมณฺ์ปรากฏกับจักขุวิญญาณ แต่ก็ไม่ได้เข้าใจว่าไม่ใช่คน สัตว์ หรือสิ่งใด แต่เพราะนิมิตจึงทำให้เกิดบัญญัติให้รู้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะฉะนั้นกว่าจะค่อยๆ ละคลายความไม่รู้และโลภะคือความติดข้อง ก็ต้องอาศัยการอบรมจนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้นเป็นลำดับโลกคุณะ คุณะในที่นี้หมายถึง ชั้น คือ สิ่งที่เกิดบ่อยๆ ทับถมกัน แสดงว่าเพียงแค่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นทางตาเท่านั้นก็ติดข้องแล้ว นี่ก็ขั้นหนึ่งแล้ว และยังรู้ว่าเป็นนิมิตลักษณะ ก็ติดข้องในนิมิตลักษณะอีกขั้นหนึ่ง แล้วก็ยังมีการแสวงหาต่างๆ อีกมากมาย เช่นนี้แล้ววิชาจะมากเท่าไร พังธรรมะมาเท่าไรแล้วจะถอนอวิชชากับโลภะออกเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมอย่างรวดเร็วนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ จะละกิเลสโดยความไม่รู้และ ความติดข้องนั้นเป็นไปได้ แต่ต้องโดยการอบรมเจริญปัญญา ภาวนา การสะสมไปเรื่อยๆ โดยเป็นจรรณภาวนา

ผู้ที่เกิดในสมัยที่สุเมธดาบสได้ฟังคำพยากรณ์จาก พระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าอีกสี่อสงไขยแสนกัปป์ สุเมธดาบสจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าพระสมณโคดม คนเหล่านั้นเบิกบานใจว่าถึงแม้เขาไม่สามารถจะรู้แจ้งธรรมะในสมัยของพระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่อีกสี่อสงไขยแสนกัปป์ข้างหน้า เขาก็อาจจะรู้ได้ในสมัยของพระสมณโคดมพระองค์นี้ ซึ่งก่อนจะถึงสมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระองค์นี้ ก็มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง ๒๔ พระองค์ ฉะนั้นจึงต้องฟังพระธรรมด้วยความเคารพจริงๆ ด้วยความถูกต้องจริงๆ เพราะชีวิตสั้นมาก ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าลาภยศ หรืออะไรต่อมิอะไร ก็ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย แม้การจะเข้าใจความจริงของธรรมะได้ ก็ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือ ความเข้าใจธรรมะต้องเพิ่มขึ้นตามลำดับ

เมื่อรู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นไปตามกรรม ก็ย่อมคลายความติดข้อง ขณะใดมีอวิชชา ขณะนั้นก็เก็บขยะไปทุกวัน ชีวิตนี้จะมีค่าก็เมื่อมีโอกาสได้ฟัง ได้เข้าใจพระธรรม ไม่ใช่เพียงฟังแต่ได้ยินชื่อแล้วจำ ก็คิดว่าเข้าใจแล้ว

ช. เราก็ยังเป็นปัญญัตถิอยู่ แล้วจะเป็นปฏิบัติได้อย่างไร?

ส. ปัญญาละ ถ้าไม่มีปัญญาความรอบรู้ในปริยัติ ปฏิบัติก็เกิดไม่ได้ สติปัญญา ระดับนั้นเกิดไม่ได้ ปฏิบัติ คือ ขณะที่สติและปัญญาเกิดเข้าใจถูกในธรรมะแต่ละอย่าง ถ้ายังไม่รู้ ไม่เข้าใจอะไร แล้วจะปฏิบัติอะไร สิ่งที่ชาวพุทธขาด คือ ประเพณีศึกษาพระธรรม

ช. สมมติว่า ถ้าเราเรียนแล้วปฏิบัติละคะ?

ส. เป็นไปตามปัญญา ไม่ใช่เราเมื่อมีเราเข้ามาแทนความเข้าใจถูก เมื่อนั้นคือไม่เข้าใจยังเห็นผิดว่า มีเรานั้นแหละเป็นสักกายทิฐิ อัตตานุทิฐิ

ช. หน้าที่ของเราก็คือศึกษาธรรมะไปเรื่อยๆ แล้วปฏิบัติก็จะเกิดตามเหตุปัจจัย?

ส. แน่นนอนที่สุด ทุกอย่างเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อไม่มีปัญญา ก็ไม่มีปฏิบัติ ไม่มีการถึงเฉพาะความเข้าใจถูกในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ช. แล้วปฏิเวธก็จะเกิดขึ้นมา?

ส. ปัญญาค่อยๆ เพิ่มขึ้น แต่อย่ารอ อย่าหวัง เพราะนั่นเป็นโลกะ ไม่หวัง ไม่รอ เพราะรู้ความเป็นปกติว่า เกิดแล้วทั้งนั้นตามเหตุปัจจัย

ช. ท่านอาจารย์คะ ที่ท่านประณตถาม ยังมีวิจิจจนา(สงสัย)อยู่ว่า..

ส. ก็ไม่พูดภาษาไทยว่ายังสงสัย พูดภาษาบาลีแล้วใครจะเข้าใจ มีข้อความในพระไตรปิฎกว่า เมื่อเสียงมาสู่คลองของโศตทวาร ให้เข้าใจในภาษาของตนๆ นั้นชัดเจนมาก ไม่อย่างนั้นเราก็พูด โยนิโสมนสิการ ฯลฯ กันไป แต่ไม่เข้าใจ รูปารมณฺ์ก็

พูดกันไปได้แต่รู้ไหมว่ารูปารมณฺ์ไม่ใช่คน เพราะเป็นสิ่งที่กระทบจักขุปสาทแล้วดับ แต่เมื่อเกิดปรากฏซ้ำๆ กันก็ปรากฏเป็นนิมิตสัญญาณ จึงสามารถรู้ได้โดยอาการนั้นๆ ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นบัญญัติหรือปณฺญาคติ ให้รู้ได้โดยอาการนั้นๆ ซึ่งมีทั้งอรรถบัญญัติ ไม่ต้องมีเสียง และสัททบัญญัติ คือ มีเสียงเพื่อให้รู้ว่าหมายความว่าอย่างไร

นี่คือ ศึกษาเพื่อเข้าใจ แล้วจึงจะรู้จักพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธพจน์ คือ ปณฺญา พุทธะ คือ ปณฺญา ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานจากความไม่รู้ เมื่อไม่มีความรู้ ไม่เข้าใจ แม้ได้ยินชื่อก็ไม่รู้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อะไร ไม่รู้ว่าขณะนี้คือสิ่งที่มีจริงตามปกตินี้แหละเป็นธรรมชาติทั้งหมด

ช. สงสัยอีกนิดว่าสมมติว่าเราศึกษาธรรมะไปเรื่อยๆ แต่เราต้องมีกิน มีใช้ในแต่ละวัน แล้วเราจะต้องทำอะไร?

ส. ก็เราไม่รู้ว่าเป็นธรรมะ เรากินใช้อยู่แล้ว แต่ไม่รู้ว่าเป็นธรรมะ ไม่ได้ให้ทำอะไรผิดปกติ เหมือนเดิมทุกอย่าง แต่เข้าใจถูกต้องขึ้นว่าเป็นธรรมะ

ช. แล้วปัญญากับสติจะเกิดขึ้นตอนไหนคะ?

ส. ฟังธรรมะเข้าใจ นั่นคือ สติและปัญญา ไม่ใช่เรา สติเป็นธรรมะฝ่ายดี เป็นโสภณเจตสิก เกิดกับจิตที่ดีทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นกุศล หรือ กุศลวิบาก หรือ มหาภิริยาจิตของพระอรหันต์

ช. ฟังแล้วยังสงสัยอยู่ว่า เราเรียนรู้ทางโลกเพื่อทำมาหากิน เรียนศิลปะ เรียนปลูกต้นไม้ ฯลฯ แล้วเราก็บอกว่าเรารู้ในเรื่องนั้น อย่างนี้ทางธรรมะเรียกอะไร ไม่ใช่ปัญญาใช่ไหมคะ?

ส. รู้เรื่อง ค่ะ ถ้าปัญญาก็ต้องรู้ว่าขณะนั้นเป็นธรรมะ

ช. แล้วอย่างที่รู้เรื่องศิลปะ หรือ การปลูกต้นไม้ ทางธรรมะเรียกอะไร?

ส. เป็นการรู้บัญญัติ รู้เรื่องราวต่างๆ ที่คิด ถ้าจิตไม่คิดก็ไม่มีวิชาการต่างๆ ไม่มีคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ความจริงขณะนั้นมีแต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็น เข้าใจความจริงของธรรมะขณะนั้นได้ จึงจะละกิเลสความไม่รู้ และ ความเป็นตัวตน เป็นสิ่งต่างๆ อุปาทานการยึดมั่นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นจะละได้ด้วยปัญญา แต่เพราะความไม่รู้ จึง

มีความยึดมั่นในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีใครบ้างที่ไม่ยึดมั่น ไม่ติดในรูป

ช. ถ้าเวลาเราเรียนทางโลก

ส. ถ้าไม่คิดแล้วเรียนได้ไหม? ทางที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดจะปรากฏ มีอยู่ ๖ ทางเท่านั้น คือ ทางตามิสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ทางหู มีสิ่งที่ปรากฏ คือ เสียงให้ได้ยิน ทางจมูก รู้ว่ามีกลิ่น ทางลิ้น มีรสปรากฏให้รู้ ทางกาย กระพบสัมผัสเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ก็ปรากฏ แล้วทางใจ คือ คตินึกตามี่ปรากฏเหมือนฟ้าแลบ ซึ่งปรากฏเล็กน้อย นิดเดียว แต่เรื่องเยอะ เมื่อเห็น ได้ยิน ฯลฯ แล้วคิดปรุงแต่งไปต่างๆ นานา วิชาการต่างๆ ทั้งหมดจึงเกิดมีขึ้นได้เพราะคิด

ช. คือว่า เป็นความคิด อยู่แค่คิดใช่ไหมคะ?

ส. สารพัดคิด ทุกวันนี้คิดมากกว่าที่เห็น ที่ได้ยิน

ช. ถ้าอย่างนั้น ถ้าเราไปเรียนวิชาการอื่นๆ ต้องมีคิด

ส. ขณะที่เรียนต้องคิดหรือเปล่า? ก็คิดทั้งนั้น ขณะใดที่ไม่ใช่เห็น ไม่ใช่ได้ยิน ไม่ใช่ได้กลิ่น ไม่ใช่รู้รส ไม่ใช่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ก็เป็นคิดทั้งนั้น

ช. ความคิด สภาพธรรมเรียกว่าอะไรคะ?

ส. จิต เจตสิก ถ้าเข้าใจจริงๆ ก็ไม่พ้นไปได้ ถ้าไม่มีจิตเจตสิก จะมีคิดอย่างไร?

ช. มีคนถามว่า ปัญญาที่เราเรียกกันทางโลก ที่เป็นตัวรู้ ก็ไม่ใช่รู้ในเรื่องของจิตใช่ไหมคะ อย่างนั้นคืออะไรของธรรมะ?

ส. ขณะนั้นคิดหรือเปล่า แยกได้ว่าคิด หรือเห็น หรือได้ยิน ถ้าพ้นจากเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส กระพบสัมผัส ก็เป็นคิดทั้งหมด แค่เห็นเป็นดอกไม้ก็คิดแล้ว ไปเรียนวิชาปลูกดอกไม้ ขณะนั้นก็คิด ทำอะไรทั้งหมดก็คิด ถ้าไม่คิดก็เป็นเห็น ซึ่งเห็นคิดไม่ได้ ได้ยินคิดไม่ได้ แต่เห็นแล้ว ได้ยินแล้วก็คิด สัญญาเจตสิก จำ วิตกเจตสิก ก็ตรึงคิดไป

ช. การคิดนี้เราจะเชื่อมโยงกับปัญญาอย่างไร?

ส. ขณะที่ฟังนี้ก็คิด แต่เข้าใจด้วยใช่ไหมคะ?

ช. ไม่ค่อยแน่ใจค่ะ

ส. จิตมีไหม? (มี) แสดงว่า เราดูกำลังรู้ เราติดชื่อจนปิดบังหมดทุกอย่าง เราไม่ได้รู้จักพระธรรม เรามีชื่อของพระธรรม แต่ตัวธรรมะไม่มีชื่อ แต่ที่ต้องเรียกชื่อก็เพื่อแสดงความต่างกันของธรรมะแต่ละอย่าง เพราะธรรมะหลากหลาย ที่จะรู้ว่าเป็นธรรมะไหนก็ต่อเมื่อมีคำเรียกชื่อของธรรมะนั้นเท่านั้น ขณะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ไม่มีชื่อของธรรมะใดๆ เลย มีแต่ลักษณะธรรมะปรากฏแจ่มแจ้งละเอียดคียบ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ธรรมด้วยพระปัญญาถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกอบด้วยทศพลญาณ หลังจากนั้นจึงทรงแสดงธรรมะด้วยคำต่างๆ มากมายเพื่อให้เข้าใจถูกว่า หมายความว่าถึงธรรมะอะไร เช่น เจ็บ ไม่ต้องเรียกชื่อ ก็เจ็บ แต่พระองค์ทรงใช้คำว่าทุกขกายวิญญาน เพื่อให้เข้าใจถูกว่า ความรู้สึกเจ็บนั้นต้องอาศัยกาย ถ้าไม่มีกายจะไม่มีความรู้สึกเจ็บปวด เมื่อย คันใดๆ ทั้งสิ้น พระองค์ทรงแสดงพระธรรมในภาษาที่ชาวเมืองใช้กันและเข้าใจกัน แต่เราแทนที่จะพูดภาษาไทยให้เข้าใจธรรมะ เรากลับเอาคำบาลีมาใช้ แล้วก็คิดว่าเราเข้าใจคำนั้น แต่ที่เราสามารถเข้าใจได้จริง คือ ภาษาไทย พูดธรรมะภาษาไทย เมื่อแปลกลับไปก็เป็นภาษามคธีที่ชาวมคธพูดภาษาอังกฤษและภาษาอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน แต่ละภาษาที่ชาวเมืองพูดเรื่องธรรมะ ก็คือแต่ละคำในภาษาบาลีที่กล่าวถึงธรรมะ

ข. เราอยากให้เขาเป็นคนดีนะคะ

ส. หมายความว่าเรามีความเป็นเพื่อน เป็นมิตรแท้ๆ ที่หวังดีจริงๆ อดทนได้ไหม ถ้าคนนั้นเขาว่าร้ายเรา ทำร้ายเราด้วยอะไรก็ตาม แต่ความเป็นมิตรของเราต่อเขานั้นเขาทำลายไม่ได้ เรายังคงมีความหวังดี ไม่ประทุษร้าย พร้อมที่จะช่วย ช่วยอย่างอื่นนั้นช่วยได้เพียงชั่วคราว แต่ช่วยให้เขาเป็นคนดีและเข้าใจพระธรรม นั่นคือประโยชน์จริงๆ ของการคบกัน เรารู้จักกันเพื่ออะไร ถ้ารู้จักเพื่อไปไหนด้วยกัน รับประทานอาหารด้วยกัน จะมีประโยชน์อะไร แต่ประโยชน์จริงๆ ของการเป็นมิตร ความเป็นเพื่อนผู้หวังดีที่แท้จริง คือ อดทน ไม่หวั่นไหว เพื่อให้คนที่เรารู้จัก คนที่เราเป็นมิตรนั้นได้เป็นคนดีและเข้าใจพระธรรม

ชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นชีวิตที่อดทนไหม? แม้พรหมณ์มาด่าว่า เรียกชื่อพระองค์ต่าง ๆ สู้ใจโหมยักข์ ก็มาได้แล้วได้อีก แต่พระมหากรุณาที่มี คือ ความเป็นมิตร

ช. อย่างที่ท่านอาจารย์ว่า เราเชื่อมั่นในพระพุทธองค์ เราก็ต้องศึกษาแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงสอน

ส. เราว่าเรานับถือ ก็ต้องตรง ต้องนับถือจริง เรานับถืออะไร นับถือในพระปัญญาคุณ ในพระบริสุทธิคุณ ในพระมหากรุณาคุณ พระองค์ไม่ได้หวังอะไรเป็นการตอบแทนจากเราเลยทั้งสิ้น กว่าจะทรงบำเพ็ญพระบารมีถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ต้องทรงบำเพ็ญพระบารมีมากกว่าพระสาวก นานแค่ไหน? แล้วเราละจะบำเพ็ญบารมีเป็นถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ เพียงแค่สาวกก็พอ

ช. แล้วจะทำอย่างไรให้เรามั่นคง จะมีวิธีอย่างไร?

ส. ถ้าไม่ศึกษาพระธรรม จะไม่รู้จักรพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้แต่เรียกชื่อ ต่อเมื่อศึกษาพระธรรม จึงจะรู้จักพระองค์โดยพระปัญญาคุณที่ทรงตรัสรู้ความจริง ทรงแสดงความจริงว่า เห็นอะไร ไม่ได้เห็นคน แต่เห็นธรรมะ สิ่งที่มีจริงซึ่งเกิดปรากฏให้เห็นได้ แล้วก็ดับไป

ช. ระหว่างที่เราต้องศึกษา หรือ ปฏิบัติ ก็จะมีกรรมมาเบียดเบียน

ส. ปัญญาทำให้เข้าใจจริงว่าเป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้ วันนี้อาตมา พรุ่งนี้อาตมา บอกก็ได้ แล้วเราจะหวั่นไหว จะเป็นทุกข์ไหม ในเมื่อปัญญาเข้าใจแล้วว่ามีเหตุให้เป็นอย่างนั้น และไม่ใช่คนอื่นทำ เราทำเอง

ช. คือ พอมีปัญญา ก็จะรับรู้ใช่ไหมคะ?

ส. ปัญญาทุกอย่างถูกต้องในเหตุ และผลตามความเป็นจริง

ช. สภาวะที่จะทำให้ปัญญารับรู้คืออะไร?

ส. ฟังให้เข้าใจ เลิกคิดเอง เพราะถ้าคิดเองก็จะเข้าใจผิด

ช. วิธีการที่ปัญญาเกิด ถ้าใช้ภาษาทางโลกว่า วิเคราะห์ ทางธรรมะเรียกว่าอะไร?

ส. เรียกว่าพิจารณา มีคำว่า ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ซึ่งเป็นการปรุงแต่งของปัญญา จากขณะหนึ่ง ไปอีกขณะหนึ่ง จนปัญญามีกำลังเข้าใจความจริงของธรรมะมากขึ้น ปัญญาเป็นสังขารขั้นที่ปรุงแต่งให้เข้าใจธรรมะ จนมีกำลังถึงการดับกิเลสได้

ช. ตัวปัญญาเอง เขาไม่มีพลังไม่ใช่หรือคะ?

ส. มีปัญญาพละ ค่ะ ถ้าปัญญาไม่มีกำลังก็ตรัสรู้ความจริงในขณะนี้ไม่ได้

ช. เข้าใจว่า สมาธิทำให้เรามีพลัง ไม่ใช่หรือคะ?

ส. สมาธิเกิดกับปัญญา ถ้าปัญญาไม่มีกำลัง สมาธิก็มีกำลังไม่ได้

ช. ความเข้าใจนี้เป็นปัญญาหรือคะ?

ส. แน่นนอนค่ะ เข้าใจกับไม่เข้าใจก็ต่างกัน เห็นถูกกับเห็นผิดก็ต่างกัน ไม่รู้กับรู้ก็ต่างกัน ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริงเป็นธรรมะทั้งหมด ธรรมแต่ละธรรมะเปลี่ยนแปลงเป็น ธรรมะอื่นไม่ได้ ธรรมะทั้งหลายนั้นจึงเป็น ปรมัตถธรรม ธรรมะทุกธรรมะซึ่งเป็น ปรมัตถธรรมทั้งหมดนั้นลึกซึ้งยิ่ง จึงเป็นอกิธรรม ยากที่จะรู้ได้ว่าเป็นธรรมะแต่ละ หนึ่งๆ ใครเข้าใจธรรมะว่าไม่ใช่อกิธรรม ก็ผิด มีหรือที่ธรรมะจะไม่ใช่อกิธรรม ที่จะ ไม่เป็นปรมัตถธรรม แม้แต่ความหมายของคำว่า ธรรมะ ก็เป็นอยู่แล้ว

ช. ปัญญาติใช่ไหมคะ?

ส. ปัญญาติคืออะไร? ปัญญาติไม่ใช่สิ่งที่มีจริง ถ้าไม่มีปรมัตถธรรม ปัญญาติก็ไม่มี แต่ที่ปรากฏให้รู้ได้ด้วยประการนั้นๆ เพราะการเกิดดับสืบต่อกันของสภาพธรรม จึงมี ปัญญาติให้รู้ได้โดยอาการนั้นๆ

ช. ท่านอาจารย์อธิบายลึกซึ้งมาก

ส. ต้องศึกษาค่ะ ศึกษาด้วยความจริงใจ ศึกษาด้วยความเคารพอย่างยิ่ง จะไม่คิด เอง แล้วก็จะรู้ว่า ศึกษาแค่เข้าใจคำเพียงเท่านั้น ไม่พอ ต่อไปจะมีคำอธิบายให้กระจ่าง ขึ้นอีก

ช. ท่านอาจารย์คะ เราจะเอาตัว “เรา” ออกได้อย่างไร?

ส. ด้วยปัญญา ค่ะ อวิชชาเอาออกไม่ได้ ไม่อย่างนั้นจะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ อย่างไร เมื่อทรงตรัสรู้ธรรมถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็ทรงมีพระมหา กรุณาแสดงธรรมให้สัตว์โลกได้ฟังสิ่งที่พระองค์ได้รู้แล้วนั้นให้รู้ตามได้

- ข. แต่ตอนนี้ เราไม่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- ส. แต่ก็มีพระธรรม พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”
- ข. ปัญญาก็ยังไม่มี
- ส. จะมีปัญญาได้อย่างไร? จะคิดเองหรือ จะไม่ศึกษาธรรมะหรือ ถ้าไม่ศึกษาธรรมะ เช่นนั้นแล้วปัญญาจะเกิดขึ้นได้อย่างไร?
- ข. ไตรสิกขา เกี่ยวกับ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ อย่างไร?
- ส. เห็นไหมคะว่า เรียนมาหมด แต่ไม่รู้ว่ไตรสิกขา คืออะไร? ไตรสิกขา คือ การศึกษาพระพุทธพจน์ ซึ่งเป็นปริยัติจนเข้าใจถูกต้อง แล้วปัญญาก็ปฏิบัติกิจของปัญญา อบรมความเข้าใจถูกในสิ่งที่กำลังปรากฏเป็นปฏิบัติ จนกว่าจะประจักษ์แจ้งความจริงของสภาพธรรมนั้นโดยความเป็นอนัตตา ก็เป็นปฏิเวธ บท คือ ข้อที่ต้องประพฤติตาม เพราะฉะนั้น พระธรรมวินัย คือ สิกขาที่ต้องประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่เรียนเฉยๆ “ธรรมะปฏิบัติ” ปัญญาทำให้ประพฤติปฏิบัติถูก อวิชชาทำให้ไม่รู้ และปฏิบัติผิด เป็นอกุศล
- ข. มีคนถามว่า เราเรียนธรรมะทุกวัน เราก็จะไปเรื่อยๆ แล้วเราจะทำมาหากินทำไม เรียนแล้วไม่มีตัวตน ไม่มีอะไร ก็ไม่ต้องทำอะไร
- ส. เข้าใจผิดตั้งแต่แรกว่า “เรา” ไม่รู้ว่าเป็นธรรมะที่เกิด ธรรมะต้องเป็นไปตามปัจจัยที่สะสมมา จะเป็นเราที่ให้ธรรมะเกิดได้อย่างไร การทำมาหากินก็เป็นธรรมะ ไม่ใช่เรา เรียนให้เข้าใจว่า ทุกอย่างเป็นธรรมะไม่ใช่เรา
- ข. แล้ววิธีทำมาหากินล่ะคะ?
- ส. นี่เป็นการแยกแล้วว่าเป็นเรา ไม่ใช่ธรรมะ ลืมว่าทั้งหมดเป็นธรรมะ แม้แต่ทำมาหากินก็มีคิด มีเห็น มีไตร่ตรอง มีอะไร ๆ สารพัด เพราะทุกอย่างเป็นธรรมะ จะไม่มีความเป็นอย่างอื่นนอกจากธรรมะ สิ่งที่เราไม่เคยรู้ว่าเป็นธรรมะ นั้นแหละเป็นตัวธรรมะแท้ๆ จะทำมาหากิน จะแต่งตัว จะอาบน้ำ จะไปเที่ยว ฯลฯ ก็คือ ธรรมะทั้งหมด ไม่ใช่แยกว่ามีเราจะไปทำมาหากินต่างหาก ยุคนี้ไม่รู้จักธรรมะเลย เป็นยุคที่พระสัทธรรมกำลังจะอันตราย กำลังเสื่อมลง
- ข. ตัวเองก็กำลังสงสัยว่า เหมือนเขาแยกส่วนไปเลย

ส. ก็เขาไม่ได้เรียน เขาก็ไม่รู้

ข. ถ้าพูดถึงธรรมะ ก็คือชีวิตประจำวันทั้งหมด เพราะแม้แต่รู้ ไม่รู้ ก็เป็นธรรมะ ทำมาหากิน ไม่ทำมาหากิน ก็เป็นธรรมะทั้งหมด

ส. ถ้าไม่มีธรรมะเกิด จะมีการยึดถือธรรมะว่าเป็นเราหรือ เพราะไม่รู้จึงยึดธรรมะที่เกิดขึ้นทุกวันว่าเป็นเรา แม้แต่ขณะทำมาหากินก็เป็นธรรมะ แต่เข้าใจธรรมะนั้น ๆ ว่าเป็นเรา

ข. แสดงว่า เราต้องศึกษาให้รู้จริง รู้ถูกต้อง แล้วจะเรียนที่ไหนคะ?

ส. ที่ไหนก็ได้ที่ทำให้เกิดปัญญาความเข้าใจถูกต้อง ไม่เอาชื่อมาให้เราจำ แล้วก็ไม่รู้ ไม่เข้าใจอะไรเลย

ข. เมื่อเราเข้าใจถูกต้อง ตัวเข้าใจถูกต้อง คือ ปัญญา เรามีหน้าที่สร้างเหตุ?

ส. ไม่มีเราหรอก ความเห็นถูก ความเข้าใจถูกเป็นปัญญาเจตสิก เป็นสังขารขันธ์ เรารู้แต่ชื่อสังขารขันธ์ แต่ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นสังขารขันธ์ หาสังขารขันธ์ไม่เจอ แต่ขณะนี้ก็เป็นสังขารขันธ์ ประดูแต่งให้ขณะต่อไปจะเป็นอย่างไร? จะคิดอะไร? เจตสิกแต่ละเจตสิกมีลักษณะ และมีหน้าที่ต่างกันอย่างไร? เกิดกับจิตประเภทไหน? ทำอาหาร หรือปลูกต้นไม้ หรืออะไรๆ ก็เป็นธรรมะทั้งหมด ให้รู้ว่าโลก และ สิ่งที่เรายึดถือเข้าใจว่าเป็นเราทั้งหมดนั้น เป็นธรรมะ เพราะฉะนั้น ก็เป็นอยู่อย่างนี้แหละ ขณะใดที่เข้าใจ ขณะนั้นก็เป็นปัญญา ขณะใดที่ไม่เข้าใจก็เป็นอวิชชา แต่ก็คือขณะนี้ ตรงนี้นั่นเอง

ปรมัตถธรรม ไม่ใช่อยู่ที่อื่น ไม่ใช่สร้างอย่างอื่นขึ้นมาแล้วแยกออกจากชีวิตประจำวัน ถ้าเข้าใจอย่างนั้นก็ผิด ไม่ใช่ความเข้าใจที่ถูกต้อง ขณะนี้กำลังมีสภาพธรรมแต่ก็ไม่เข้าใจ เพราะไม่ได้ศึกษาพระธรรม แล้วจะไปทำอะไรให้รู้ให้เข้าใจสภาพธรรม ก็เป็นไปไม่ได้เลย ไม่มีเหตุผลเลย

ถอดเทป และ พิมพ์

โดย...พรรณิภา วิมุกตานนท์